PROTOIEREU
MIHAIL M. CEACHIR

ISTORIA GĂGĂUZILOR
DIN
Basarabia

CHISINAU
TIPOGRAFIA BANCEI CENTRALE COOPERATIVE
1933

PREFAȚA.

Conform rugămintei găgăuzilor din Basarabia, am luat asupra mea greaua sarcină de a scrie o scurtă istorie despre origina, religiozitatea, moralitatea, obiceiurile, ocupația și felul lor de trai. Pentru a satisface această rugăminte m'am străduit și am strâns materialele cari se vor tipări pe rând în Revista „Viața Basarabiei" din Chișinău.

Protoiereul M. Ceachir
Invățător Veteran

Revista „Viața Basarabiei", No. 9 din Septembrie 1933 scrie următoarele:

Istoria Găgăuzilor. — Părintele iconom-stavrofor Mihai Mihailovici Ceachir ne-a încredințat un interesant manuscris cu privire la origina Găgăuzilor, al cărui autor este. In numărul de față publicăm prima parte a acestei lucrări de valoare istorică incontestabilă, în felul ei.

Notăm cu acest prilej câteva date și informațiuni despre personalitatea părintelui Ceachir, utilizând unele notițe și scrisori apărute în revista locală „Luminătorul", cu prilejul sărbătoririi a 50 de ani de muncă pe tărâmul școlar și bisericesc a Sf. Sale.

Deosebit de vasta-i operă de binefacere, de rodnică activitate în ogorul bisericii și în domeniul școlar, protoereul Ceachir s'a ilustrat în Basarabia și prin numeroase lucrări în domeniul vieții Găgăuzilor.

Iată ce spune în această privință o scrisoare ce i-a fost adresată în anul 1931, cu prilejul jubileului său semisecular, de către reprezentantul Găgăuzilor, învățătorul *Castm.*

„Până la sf. voastră, noi Găgăuzii, n'am avut absolut nici o carte scrisă în limba noastră; sf. voastră, pentru noi sunteți, celace au fost Chiril și Metodiu pe vremea lor pentru poporul slavon.

Sf. voastră ne-ați dat sf. Evanghelie în limba găgăuză, pe care o ascultăm în biserică în limba noastră maternă și pe care-o citim și acasă în familie".

Părintele Ceachir a tradus în limba găgăuză: Evanghelia, Psaltirea, Ceasurile, Te-Deum-ul, Acatistul, Istoria vechiului și noului Testament, Istoria Bisericii, Sf. Liturghie, etc.

Origina Găgăuzilor.

I.

Atât în Basarabia, cât şi în Dobrogea sunt sate întregi locuite de Găgăuzi. Ei sunt de religie creştină ortodoxă, vorbesc limba turcească populară, cea mai curată şi veche. Până acuma acest popor găgăuz prezinta o enigmă istorică.

Cercetări ştiinţifice precise despre Găgăuzi nu există.

Poporul găgăuz, neavând scrierea şi literatura lui proprie, n'are o istorie scrisă.

Turcii nu au îngăduit Găgăuzilor să-şi aibă alfabetul lor propriu, iar Găgăuzii, fiind creştini ortodoxi, nu vroiau să înveţe alfabetul turcesc şi literatura turco-mahomedană; ei refuzau deasemenea să se folosească de alfabetul turco-osmanlist.

Suntem deci nevoiţi a ne folosi de tradiţiile Găgăuzilor şi ale altor popoare, de unele informaţiuni scrise, notate de unii scriitori, precum şi de informaţiunile ce se pot culege din dicţionarele enciclopedice.

Să vedem dintăi ce ne spun despre Găgăuzi şi strămoşii lor unii scriitor din timpurile moderne şi din timpurile vechi.

1) Doctorul *Constantin Iosif Irecec*, profesor Universitar din Praga, în scrierea sa: „*Istoria Bulgarilor*" (ed. 1878, tradusă în limba rusă), scrie: „Este întunecată origina Găgăuzilor de azi, ce locuesc în imprejurimea Varnei şi în porturile Mărei Negre. Unii îi consideră pe Găgăuzi ca urmaşi ai Cumanilor (uzii, oguzii) a căror limbă în adevăr e înrudită cu limba turcească (p. 491). D-r Irecec spune că Hammer, pe baza unor izvoare orientale, povesteşte că în anul 1223 Grecii au dăruit pământ în Dobrogea Sultanului Sedjucilor Izedin şi atuncea s'au mutat din Asia mică, sub conducerea lui Şalitucded, vre-o 12.000 de familii turceşti. Mormântul lui Şalitucded se poate vedea în Babadag.

Găgăuzii n'au putut să iasă din mijlocul acestor Seldjucii, [1]) căci după un scurt timp aceşti emigranţi s'au mutat în Crimeea şi stepele Chipceac. Totuşi în alte documente nu se pomeneşte nimic despre asta. (Hamer der gold. Horde, Pest. 1840 p. 176—180).

In aceeaş lucrare d-l Irecec scrie despre Cumani: curând Pecenegii au fost biruiţi şi risipiţi de Cumani, numiţi pe limba lor *Uzii* (Oguzi) pe ruseşte *Polovţi* (p. 271—272). Irecec descrie pe larg caracteristicile poporului nomad al Cumanilor.

Despre limba lor el scrie: „noi ştim că limba Cumanilor mai mult se aseamănă cu cea turcească, decât cu cea maghiară."

Cumanii din anul 1065 în număr de 60.000 au trecut pentru prima dată Dunărea şi s'au revărsat prin Bulgaria până la Ellada. Cei mai mulţi au perit de molimă şi în luptele cu Bulgarii şi pecenegii, iar restul s'au aşezat în Machedonia.

2) D. I. Nistor, distinsul profesor dela Universitatea din Cernăuţi şi membru al Academiei Române, în lucrarea sa: „Istoria Basarabiei (Cernăuţi 1923), scrie despre Găgăuzi: „Găgăuzii trăiau în massă compactă în Dobrogea şi se întindeau în sud până spre Varna. Deacolo ei au pribegit spre Nord şi, trecând Dunărea, s'au aşezat în Bugeac, întemeind acolo sate împreună sau alături de Bulgarii pribegiţi şi ei din aceleaşi regiuni, în acelaş timp şi din aceleaşi cauze. După răpirea Basarabiei numărul Bulgarilor şi al Găgăuzilor sporea mereu. Stăpânirea rusească sprijinea cu toate mijloacele aşezarea lor în Bugeac, unde era mult pământ pustiu, părăsit de Tătari şi aşa s'au putut înjgheba acolo 43 de sate care se bucură până azi de o anumită autonomie, garantată lor de fostul guvern rusesc şi de Cuza-Vodă, în vreme când aceste sate fusese cedate Moldovei de odată cu întreg sudul Basarabiei. Găgăuzii sunt un neam de obârşie pecenego-cumano-turcă, care a îmbrăţişat legea creştină, dar şi-a păstrat limba naţională turcească mai curată ca a Turcilor şi neatinsă de influenţa arabă, după mărturia unuia din fruntaşii lor" (pp. 286—287).

3) D. *Grigorovici*, profesor la Universitatea din Odessa, precum se vede din Ziarul *Novorosiischi Telegraf* Nr. 39 şi 40 din 1870 şi din circulara Administraţiei Circumscripţiei Şcolare Odessa

---

[1]) *Seldjucii* turci se numeau de arabii şi de turci osmani: *uzii*, guzii, gugii".

Nr. 7, Iulie 1870, îi considera de Găgăuzi ca urmaşi ai Polovţilor (Cumanilor), cari s'au aşezat în Bulgaria în veacul XI—XII şi acolo au fost convertiţi la creştinism.

4) D. Ioan Stefan Ivanov, bulgar de origină, fost curator al Coloniilor bulgăreşti şi găgăuţeşti din Basarabia, din iniţiativa căruia s'a înfiinţat în satul găgăuzesc Comrat, jud. Tighina, în anul 1888, un liceu de Stat, în lucrarea sa: „Adunarea articolelor I. S. Ivanov despre unele evenimente însemnate din viaţa conteporană a Bulgarilor. Bulgarii din Rusia şi Bulgaria din principatul (Bulgaria)," tipărită în Chişinău 1894, pe paginele 53—54 arată că părerea profesorolui univeristar Grigorovici cum că Găgăuzii ar fi urmaşii Polovţilor este lipsită de orice temei istoric. D. Ivanov afirmă că Găgăuzii sunt Bulgari. El scrie: „Aşa zişii *Găgăuzi* sunt Bulgari curaţi, cari şi-au perdut limba lor naţională mai târziu. Aceasta se dovedeşte prin asemănarea obiceiurilor, moravurilor şi a vieţii familiare cu cea a Bulgarilor.

5) Brochauz şi Efron în Dicţionarul lor Enciclopedic, în volumul VII, p. 76, scriu: „Găgăuzii sunt Bulgari turciţi. Un număr mărişor de Găgăuzi locuesc în judeţul Ismail, în Basarabia; ei sunt de religiune creştină ortodoxă, însă la sărbătorile de hram bisericesc fac curbane, aduc un fel de jertfe păgâne".

6) Scriitorul bulgar Ion Todorov în cartea sa: „Bulgarii în Basarabia" tipărită la Sofia în 1905, arată că Găgăuzii sunt bulgari. Insă autorul, cercetând literatura despre Găgăuzi, ajunge la concluzia că chestia despre origina Găgăuzilor din Basarabia rămâne deschisă.

7) Cele mai serioase informaţiuni le dă un cercetător nou al istoriei Găgăuzilor: etnograful rus, Colonelul V. A. Moşcov, care a scris o monografie specială despre Găgăuzi. El este şi autorul mai multor articole despre Găgăuzi şi a adunat multe cântece, poveşti, obiceiuri găgăuzeşti, etc.[1]]

Să vedem, ce scrie despre Găgăuzi Moşcov în lucrarea sa: „Găgăuzii din judeţul Tighina", (Moscva 1900). Pe pagina 2 scrie: „Istoria găseşte pe Găgăuzi pe coasta vestică a Mării Negre.

---

[1]) Etnograful Moşcov este un găgăuzolog incontestabil. In decurs de 20 ani el a studiat chestiunea Găgăuzilor, originea, viaţa, istoria lor la faţa locului, în Basarabia, în Dobrogea şi în Bulgaria, precum şi toate operele ştiinţifice despre găgăuzi.

Cea mai sudică aşezare a Găgăuzilor se consideră un sat mare „*Acdere* Cap-Emon“, însă aci Găgăuzii se dau drept Greci („se consideră ca greci turciţi“). Ca regiune locuită numai de Găgăuz se poate considera o făşie păduroasă dela nordul oraşului Varna. Centrele acestui mic popor se consideră oraşul-port Balcic, unde până la anul 1830 n'a existat nici o casă bulgărească şi oraşul Cavarna cu ţinutul Cap-Caliacra. Apoi Găgăuzii bulgarizaţi locuesc partea nordică a ţinutului Provodiisc. Aici tineretul s'a bulgarizat cu totul, pe când generaţia bătrână vorbeşte limba bulgară, amestecată cu cea turcească. La răsărit, în satul „Voevoda Chioi“ pe drumul dintre Şumla spre Silistra, se află familii creştine, cari vorbesc numai turceşte. Afară de aceasta Găgăuzii locuesc în Silistra şi împrejurimile ei, precum şi în Dobrogea românească.

Nu există însă posibilitate de a se fixa măcar aproximativ numărul Găgăuzilor din aceste localităţi. O parte dintr'înşii se dau drept bulgari turciţi, alţii se dau drept greci-turciţi. Colonelul Moşcov zice: „D-l Irecec *(Das Fürstentum Bulgarien)* (Wien 1891), dela care noi luăm informaţiunile privitoare la Găgăuzii de peste Dunăre, spune că acest popor se ocupa mai ales cu agricultura şi viticultura, în oraşe ei sunt meseriaşi, iar cei dela mare pescari şi marinari pe lângă ţărm. Ei sunt de statură mică, cu musculatura desvoltată... capul lor cam unghiular, cu mâini şi picioare puternice, părul negru, culoarea feţei şi a pielii închisă; caracterul lor este pasionat, aprins. Cu toate acestea Găgăuzii sunt creştini neclintiţi, aproape creştini fanatici, din care cauză ei au fost adeseori persecutaţi de către Turci (mahomedani).

Astfel în timpul ultimului răsboi ruso-turc (1877—1878) toată populaţia dela Cap-Caliacra fusese nevoită să fugă în munţi, ca să scape de jaful Cercheşilor şi Turcilor. Cea mai mare parte a oraşului Cavarna, locuită de Găgăuzi, fusese mistuită de flăcări...

Limba vorbită de Găgăuzi se apropie de limba turcească, însă literatura şi scrierea turcească nu le este cunoscută; asemenea ei n'au nici limbă bisericească proprie, de aceia în bisericile lor se slujeşte sau slavoneşte sau greceşte şi numai predicile se spun pe găgăuzeşte (turceşte).

In şcoli la fel se întrebuinţează sau limba bulgară, sau greacă. Această dependenţă a Găgăuzilor de vecinii lor în lucruri atât de

importante, ca religia şi învăţământul, a avut ca rezultat multe neînţelegeri în mijlocul Găgăuzilor, neînţelegeri cari au împărţit acest mic popor în două tabere duşmănoase: bulgarofili şi grecofili.

In Varna şi Balcic, cu împrejurimile lor, s'a înrădăcinat influenţa grecească (fanariotă), iar în ţinuturile Provoelia şi Silistra, influenţa bulgărească. Rivalizând din cauza Găgăuzilor, Grecii şi Bulgarii se duşmănesc între ei şi întreţin prin aceasta pasiunile în mijlocul acestui mic popor.

Deşi D-l Iricec, vorbind despre neînţelegerile în mijlocul popopului găgăuz, nu pomeneşte data când ele s'au ivit, totuşi se poate crede că aceste neînţelegeri au început foarte demult, cam pe vremea când acest popor a început să emigreze în Basarabia. Lucrul acesta se vede din relaţiunile duşmănoase cari există până în prezent în Basarabia între Bulgari şi Găgăuzi, precum şi din faptul că pe teritoriul Rusiei Găgăuzii din judeţul Tighina au venit de peste Dunăre, fiind însoţiţi de clerul grec. De aici avem motiv să presupunem că Găgăuzii din judeţul Tighina aparţineau în ţara lor partidei *grecofile* [1]. Găgăuzii, după cum s'a constatat, au venit în Basarabia de peste Dunăre înaintea Bulgarilor şi au ocupat partea sudică a judeţului Tighina şi partea nordică a judeţului Ismail, mai ales basinul râului Ialpug, formând sate mari dela 2000 până la 5000 locuitori în fiecare. E ştiut că în judeţele Ismail, Cahul, Cetatea-Albă şi Tighina, fiecare om cunoaşte pe Găgăuzi şi nu-i confundă cu Bulgarii. Insă în mod oficial Găgăuzii nu există în Basarabia, căci de când Găgăuzii au emigrat în Basarabia de peste Dunărea ei au fost trecuţi în rândul Bulgarilor şi consideraţi ca Bulgari, cari vorbesc limba turcească. Ei sunt socotiţi astfel şi până în ziua de azi. E de sperat însă că un nou recensământ va reda acestui popor numele său adevărat.

* * *

In Basarabia sunt următoarele colonii — comune găgăuze: A) In judeţul Tighina: 1) Audeerma, 2) Baurci, 3) Beşalma, 4) Beş-Ghioz, 5) Gaidar, 6) Djoltai, 7) Desghinge, 8) Cazaeaclia, 9) Chi-

---

[1]) Găgăuzii veniţi din teritoriul Varnei şi Balcanului erau sub influenţa grecească, fiind că acolo în timpul Turcilor puterea fanarioţilor era foarte mare, pe câtă vreme în Bulgaria fanarioţii nu aveau putere.

riet Lunga, 10) Başchioi, 11) Comrat, 12) Kongaz, 13) Tomai, 14) Ceadâr-Lunga, 15) Cioc-Meidan.

B) In judeţul Ismailului: 1) Bolibochi, 2) Volcaneştii, 3) Curci, 4) Tabac, 5) Cişmechioi, 6) Etuleea, 7) Enichioi, 8) Caracurt (1/2), 9) Taşbunar (1/2), 10) Starotroean (Traean veche), 11) Tabachi.

C) In judeţul Cetatea-Albă — comune găgăuze: 1) Satâlâc-Hadji, 2) Cubei (1/2), 3) Dimitrovca, 4) Bolgariiea (1/2), 5) Tatar-Copceac. Centrul comercial şi intelectual al coloniilor Găgăuzilor din Basarabia trebue considerat Comratul, cu vreo douzeci mii locuitori. Comratul a fost numit în glumă de către Ruşi: „Capitala Găgăuzilor"; tot astfel precum centrul coloniilor bulgare oraşul Bolgrad era numit capitala Bulgarilor.

Comratul este un orăşel populat, cu o accentuată viaţă comercială, bogat şi civilizat, în comparaţie cu alte comune. Comratul are 2 biserici mari de piatră, un liceu de băeţi (de Stat), care există din anul 1888, un liceu de fete, zece şcoli primare, judecătorie, doi notari publici, un Oficiu Poştal, medici, o Bancă Populară, etc.

* * *

Găgăuzii, cari locuesc în Basarabia, se ocupă mai ales cu agricultura şi vor continua să păstreze aceasta îndeletnicire, deoarece ei, în calitate de primi colonişti din Basarabia sudică (Bugeac), au fost împroprietăriţi cu mai mult pământ decât ceilalţi locuitori. Indeobşte, Găgăuzii sunt un popor capabil, energic, muncitor şi religios.

Nu se cunoşte exact numărul Găgăuzilor din Basarabia. După statistica etnografului Moşcov, numărul Găgăuzilor în anul 1900 a fost de şaptezeci mii. In Basarabia Găgăuzii se numărau cu Bulgarii la un loc, ca Bulgari cari grăesc turceşte. Ei nu erau indicaţi ca popor găgăuz.

Etnograful Moşcov zice: „După stabilirea teritorului ocupat de Găgăuzi în timpul de faţă, trecem acuma la ipoteze despre origina lor. Noi cunoştem două ipoteze: prima că Găgăuzii sunt Bulgari turciţi şi a doua că Găgăuzii sunt urmaşii Cumanilor sau a Polovţilor, cari, după cum se ştie, au dispărut după năvălirea Tătarilor.

In prezent s'a dovedit că origina bulgară a Găgăuzilor este numai o ipoteză încă pe nimic bazată. Ipoteza aceasta nu prezintă

temei istoric, aşa că nici intelectualitatea bulgară, nici d. Irecec singurul cercetător al chestiunii despre origina Găgăuzilor, nu găsesc cu cale să o primească, fiindcă Bulgarii, ca şi Sârbii într'adevăr turciţi sunt bine cunoscuţi tuturor. Este deasemenea ştiut că turcirea acestor popoare s'a bazat în primul rând în adoptarea dela Turci a islamismului, în ceeace priveşte limba şi alte particularităţi naţionale. A se impune cu deasila Bulgarilor limba turcă ar fi fost posibil în două cazuri: 1) dacă numărul Turcilor ar fi întrecut cu mult numărul Bulgarilor şi, 2) dacă Turcii ar fi întrodus învăţământul turcesc obligatoriu pentru toţi Bulgarii. Insă ştiut este că Turcii nu dispuneau de aceste două mijloace. Numărul Turcilor, în comparaţie cu numărul populaţiunii cucerite, fusese prea mic; iar starea culturală a turcilor fusese atât de deplorabilă că ei nici nu se puteau gândi la întroducerea învăţământului obligatoriu în limba turcă. Deaceia ipoteza cu privire la origina bulgară a Găgăuzilor trebue să fie părăsită, neputând rezista criticei serioase.

Mai mult temeiu prezintă altă ipoteză, aparţinând D-lui Z. Irecec, că Găgăuzii sunt urmaşii Cumanilor sau Polovţilor, căci ştiut este că foştii noştri vecini Cumani sau Polovţi, fugind din faţa Puhoiului mongol, s'au risipit în toate părţile şi între altele şi în Peninsula Balcanică. Motivul sau pretextul pentru formarea acestei ipoteze a fost asemănarea incontestabilă între numele popular de *Gagauzi, Uzi* şi *Oguzi,* nume cu care, după părerea etnografului Irecec, se numeau Cumanii sau Polovţii. Primul care a acceptat această asemănare a fost şi scriitorul bulgar Slavescov. Irecec aduce multe dovezi cu caracter istoric, geografic, linguistic pentru întărirea ipotezei sale, că Găgăuzii sunt de origină cumană, oguză sau uză. Irecec a fost de părere că Cumanii şi Oguzii, sau Guzii, azi sunt tot de aceiaşi naţiune şi pe părerea aceasta îşi întemeea şi ipoteza sa că Găgăuzii sunt cumani oguzi.

Irecec, cu ajutorul datelor luate din istoria vechiului Ţarat Bulgar (Statul bulgar), dovedeşte că atât elementul tiurc cât şi cel cumanic au luat parte activă în ţară încă înaintea ivirii Turcilor Osmanli în Peninsula Balcanică şi până la cucerirea Imperiului Bizantin. Participarea aceasta tiurcă în istoria bulgară, a fost atât de importantă, în cât chiar o dinastie domnitoare în Bulgaria fusese de origină tiurcă (turcomană) Irecec găseşte în Bulgaria numiri de lo-

calităţi şi familii ce se trag dela numele popular ale Cumanilor. Irecec mai deduce cuvinte din vocabularul găgăuz asemănătoare cu cuvintele limbii cumanc.

Găgăuzologul Moşcov se uneşte cu ipoteza profesorului Irecec, că Găgăuzii sunt urmaşii neamului tiurc „Oguzi sau Uzi", însă nu a Cumanilor. Cu date istorice, geografice şi linguistice el dovedeşte că Cumanii sunt de neam tătăresc — Chipceac, iar uzii sau oguzii sunt un popor tiurc, care în Rusia se numea „*Torchiş* şi *Tiurchi Oguzi şi Cuşme negre*". Moşcov e de părere că Găgăuzii sunt urmaşii acestui popor tiurc. El scrie... „pentru a cunoaşte această chestiune, noi vom recurge acuma la ultimul cuvânt al istoriei, privind soarta diferitelor popoare de origină tiurcă (turcomană), cari în veac. IX—XIII cutreerau stepele Rusiei sudice. Popoarele „*tiurce*" (turcomane) s'au arătat pentru prima dată în Europa in timpurile istorice, pe când locul lor de baştină fusese Asia Centrală...

In ultimul timp, datorită cercetărilor orientaliştilor, s'a putut preciza şi regiunea în care locuiau aceste popoare până la aceea perioadă, când din cauze necunoscute ei au pornit spre Europa. Această regiune e Mongolia. In literatura geografică rusă erau demult cunoscute pe ţărmul râului Orhon (afluent al fluviului Enisei) *unele inscripţii minunate pe stânci, numite inscripţii orhonice*. Incercările de a descifra aceste înscripţiuni sau măcar a stabili cărui popor au aparţinut, au rămas zadarnice mult timp. Numai în anii din urmă datorită priceperei deosebite a orientalistului Tomsen din Danemarca s'a găsit cheea pentru descifrarea acestor inscripţiuni orhonice. S'a văzut astfel că inscripţiunile ecestea aparţin poporului *Tiurc*, care îşi zicea el însuşi Tiurc — Oguz. Nu se cunoaşte precis timpul ,când au fost făcute aceste inscripţiuni, în orice caz însă ele au precedat timpului, când au început a dăinui în Europa Orientală. In stepele sudice ale Rusiei, un şir întreg de popoare turcomane. Deoarece pe etnologul Moşcov mai mult îl interesează Uzii-Torchii, el a extras din monografia orientalistului Golubovschii părţile esenţiale privitoare la istoria poporului Uzii-Torchii, începând dela ivirea lui de peste Ural până la dispariţia lui din paginele letopistului rusesc. Iată ce găsim în această privinţă la Golubovschii: Pecenegii în veacul IX ocupară deja regiunea între Volga şi Iaic, spre sud de ei se întin-

deau Hozarii (Hozaria), spre răsărit locuiau *„Uzii“*, dincolo de râul Ural. In a doua jumătate a veacului IX pe marginile răsăritene ale stepei ruseşti se porniră mişcări. Pecenegii fuseseră respinşi din regiunile lor de către Hozarii uniţi cu Uzii şi în năvala lor ei se ciocniră spre apus de Volga şi cu sălaşele Ungurilor. Ungurii înnaintând până la Nipru. Pe la 1036, începu la răsărit o nouă mişcare De peste Iaic năvăliră Polovţii. Ei au dat peste Uzii — Torchii, care sub presiunea Polovţilor se îndreaptă dela ţărmurile Volgei şi Donului spre apus.

Uzii în unire cu Hozarii, după ce au gonit pe Pecenegi depe ţărmurile Donului, fiind paşnici, au dat voie unei părţi de Pecenegi să rămâe în regiunea lor în sălaşele vechi. Istoria nu vorbeşte nimic de invazii ale Uzilor asupra vecinilor. De-aici reesă că Uzi-Torchii trăiau în veacul X liniştiţi în regiunea dintre Volga şi Don. Acest popor nu se asemăna nici cu Pecenegii, nici cu Polovţii în privinţa înclinaţiei spre războaie, jaf şi pustiere. Ruşii au făcut prima cunoştinţă cu acest popor în anul 985, când Uzii-Torchii au întrat în alianţă cu Ruşii, şi ca aliaţi ai cneazului Chievului, Vladimir cel Sfânt, l-au ajutat în luptele lui cu Bulgarii depe Volga. In preajma anului 1036, Uzii sub apăsarea Polovţilor s'au îndreptat spre apus. Massa principală a neamului Uzii-Torchii a năvălit asupra Pecenegilor. Pecenegii au fost biruiţi cu desăvârşire şi la rândul lor s'au năpustit spre Sud-Vest şi au ocupat regiunea între Nipru şi Dunăre. S'au dat şi aici lupte mari între Pecenegi şi Uzii-Torchii. Când Uzii au fost apăsaţi din partea Polovţilor, porniţi usupra lor, Uzii au fost siliţi a năvăli cu mai mare putere asupra Pecenegilor spre Dunăre şi peste Dunăre. Toată partea răsăriteană a stepei dela Nipru până la Volga a trecut sub stăpânirea Polovţilor. Numai o rămăşiţă neînsemnată de Uzii-Torchii pe o vreme a mai scăpat de năvălirea Polovţilor.

Iu anul 1064, Uzii-Torchii au trecut Dunărea, însă aici, peste Dunăre, o parte din acest popor a fost nimicit de Pecenegi, duşmanii lor vechi, şi de boli molipsitoare, iar o altă parte a primit supuşenia Imperiului Bizantin şi a trecut în Bizantia ; o altă rămăşiţă a încercat din nou să se aşeze la graniţa Ruşilor, însă aceia Uzii-Torchii şi-au pierdut indepedenţa după o luptă cu marele cneaz al Ruşilor, Vladimir Monomah, însă au primit aprobarea de a avea la gra-

nița Rusiei colonii cu caracter militar. In aceste colonii militare Torchii sau Uzii, împreună cu rămășițele Pecenegilor, Berendeilor și altor popoare mici din neamul tiurc — turcesc au primit creștinismul și au alcătuit o Eparhie specială, cu un episcop în frunte și au fost cunoscuți de Ruși sub nume de Torchii Uzii, „Ciornâe Colpachi" (adecă Cușmele Negre), probabil pentru cușmele negre pe care le purtau.

O familie găgăuză din comuna Başalma, jud. Tighina.

Extras din revista
„Viaţa Basarabiei" No. 5/934.

Origina Găgăuzilor.

II.

(Continuare)

In anul 1913, în revista „Viaţa Românească", din Iaşi, St. Georgescu s'a ocupat, într'un articol, despre Găgăuzi şi origina lor, pag. 336—337, arătând câteva hipoteze în legătură cu origina. Una ar fi, origina lor grecească şi, anume, că sunt Caramani veniţi din Asia-Mică, cari au primit limba turcească şi n'au păstrat-o pe a lor, grecească, decât în biserică. Ca un argument, ce ar susţine această hipoteză, aduce mărturia unui Ştefan Gherlati, care a trăit la Istambul, între ani 1576—1578, şi a scris despre Găgăuzi ca fiind de gintă greacă, însă, cari, au primit limba turcă, fiindcă pe cea grececscă o ştiau prea puţin sau chiar de loc.

Altă hipoteză, adusă de englejii St. Clair şi Charles A. Brophy, cari au trăit multă vreme în Emine-Balcan, socoteşte Găgăuzii ca pe un popor ieşit din amestecul Bulgarilor, Românilor, Greciior şi Italienilor, în epoca genoveză şi veneţiană.

Canitz îi socoteşte Greci, cari şi-au uitat limba maternă şi au adoptat-o pe cea turcă.

Petco R. Slavicov, fost ministru bulgar, găseşte Găgăuzii, după cercetări ştinţifice, urmaşi ai Pecenegilor şi Cumanilor.

Istoricul ceh Irecec găseşte că Găgăuzii se deosebesc foarte mult de Bulgari, Greci şi Români şi că sunt o populaţie turcească, aşezată în Bulgaria în vechime şi creştinată înainte de venirea Turcilor în Europa. Irecec mai admite posibilitatea că, Găgăuzii, sunt urmaşii Cumanilor, cum spune şi Slavicov şi exclude hipoteza că au rezultat din Bulgari, Greci sau Români.

S. Georgescu a constatat că Găgăuzii sunt creştini fanatici şi, în războiul dela 1877, s'au luptat dârz contra Başbuzucilor şi Cerchezilor; încă o caracteristică a acestui popor este ospitalitatea.

Din cele spuse de St. Georgescu a rezultat că poporul găgăuz, de origină, nu e nici grec, nici bulgar, nici român, ci e ur-

maşul Cumanilor, Uzilor sau a altui neam turcesc, care s'a creştinat până la venirea Turcilor Osmani în Europa şi, prin asta, se apropie de părerea cercetătorilor cu renume european Slavicov şi Irecec.

In urma luptei dela Calca, în anul 1224, când oştirile unite ale Ruşilor şi ale Polovţilor au fost biruite de Tătarii mongoli, numele Polovţilor, Cumanilor dispare din letopiseţele ruseşti, însă, din alte izvoare, ştim că Polovţii (Cumanii), din Rusia Sudică s'au împrăştiat, curând după lupta dela Calca (1224), în diferite părţi: o parte din ei a pornit în Ungaria, alta în peninsula Balcanică şi, în fine, a treia parte, în Caucaz. Cât priveşte soarta posterioară a Uzilor, ea rămâne cu totul necunoscută, însă, totuşi, se poate crede că o parte din ei s'a contopit cu poporul rus, iar altă parte cu Polovţii şi cu ei a emigrat în peninsula Balcanică.

Din cele spuse se vede că, macar că Uzii sau Torhii fuseseră în rudenie cu Cumanii sau Polovţii—totuşi, pe ei nu se poate amesteca nici într'un caz cu Cumanii sau Polovţii, cum o face profesorul Irecec, cu atât mai mult, că Uzii, după cum se constată din cercetările învăţatului etnolog rus Golubovschii, au venit în Europa cu un secol înaintea Polovţilor sau Cumanilor.

De aceea şi ipoteza D-lui Irecec despre origina găgăuzilor, lăsând o în părţile principale neschimbată, trebuie rectificată în sensul că, pe strămoşii poporului găgăuz, e necesar ai considera nu pe Cumani sau Polovţi ci pe *Uzii sau Torhii* numiţi: „*Cuşmele Negre*".

Profesorul academician rus V. V. Radlov, vestit turcolog, admite posibilitatea originei cuvântului găgăuz dela cuvintele stricate „Găg-oguz, Gago-uz". Noi, zice Moşcov, presupunem că cuvântul „*gag*", *gago*, este numirea unui trib al „Uzilor sau Oguzilor, căci un caz analog îl găsim în letopiseţele bizantine. Există dovezi că Găgăuzii nu sunt popor unic, care îşi trag origina dela Uzi sau Cuşmele Negre. Tot în peninsula Balcanică, profesorul Irecec, în legătură cu Găgăuzii, pomeneşte despre încă un alt popor mic, soarta istorică şi situaţia căruia în Imperiul Osman seamănă mult cu soarta şi stare Găgăuzilor. Numele acestui popor, „*Surguci*" poate deriva dela cuvintele „Sur-Oguz", Surguzi.

Acest mic popor, după mărturisirea lui Irecec, din timpuri străvechi, ca şi Găgăuzii, profesează credinţa creştină ortodoxă, vorbeşte turceşte şi locueşte în 5-6 sate din veliatul Adrianopole, în câteva localităţi pe lângă Galfa şi Babaschizi, pe drumul dela Adrianopole spre Constantinopol.

Aşa dar, din cele expuse, reiesă că, poporul căruia aparţineau înscripţiile orhonice, „Tiurchii, Torhii sau Uzii, din letopiseţile ruseşti şi Găgăuzii, sunt unul şi acelaş popor. Numele său „oguz", „gagauz" să vede că este numai numele unui trib, făcând parte dintr'un popor mai numeros".

Tiurchi sau Torchi. Numele acestora îl citim în înscripţiunele orhonice cu pronunţarea „Tiurc", iar în letopiseţele ruseşti, probabil în conformitate cu spiritul limbii ruse, acest nume, *Tiurc*, se transformă în „Torc". Cât priveşte pe Găgăuzi, cu toate că ei nu se numesc direct Tiurchi, însă amintirea acestui nume s'a păstrat în limba şi graiul lor îl numesc tiurc, iar graiul Turcilor osmani îl numesc graiul osmanlâ[1].

După legea universală, privitor la formarea numirilor popoarelor, poporul vechi, *Tiurchii*, a dat naştere neamului Tiurc-Oguz (Uz), iar neamul Tiurc Oguz (Uz la rândul lui a dat naştere poporului sau tribului Gag-Oguz Uz) — Gaga-Uz, sau Găgăuz. Cât priveşte pe Cumani sau Polovţi, apoi se trag şi ei, evident, din poporul Tiurc sau dela alt popor înrudit, însă, în vremea şederei lor în Rusia sudică, ei se numeau Cumani, sub care nume s'au făcut cunoscuţi Europei apusene.

Contra identităţii Cumanilor cu Găgăuzii mărturisesc mai ales descoperirile filologice recente, şi anume: în altarul Catedralei Sfântului Marcu din Veneţia, s'a găsit un manuscris vechi, compus în anul 1303, cu litere latine şi germane. într'o limbă necunoscută nimănui. Acest manuscris a fost descifrat întâia dată de orientalistul Ghera Cuun, care a dovedit că manuscrisul acesta a fost scris în limba cumană. Academicianul rus, doctor V. N. Radlov, a

---

[1]) NOTA. Găgăuzii numind limba lor tiurcă sau găgăuză o deosebesc de cea turcească, osmană. Găgăuzii zic: noi grăim tiurceea, turceşte, iar Turcii osmani grăesc osmanlaidja, adică osmăneşte. Limba osmană niciodată nu o consideră ca limbă turcă, ci osmană.

a analizat acest manuscris şi l-a comparat cu codexul cumanicust compus de el, şi a ajuns la concluzia că limba cumană prezintă ce mai vechiu model al dialectului „Chipceac“, care este foarte înrudi, cu dialectul tătăresc al Tătarilor depe lângă Volga. Va să zică limba Găgăuzilor, tiurca, se deosebeşte mult de limba Cumanilor, care este tatară şi aceasta ne arată că strămoşii Găgăuzilor n'au fost Cumani, ci au fost Uzii, Oguzii sau Torchii porecleţi de ruşi „Cuşmele Negre (Ciornâe Colpachi)“. Dacă e aşa, atunci putem crede că Găgăuzii trăgându-se dela Uzi, Oguzi, au primit credinţa ortodoxă dela Ruşi, în veac. XI-XII.

Afară de aceasta, aducându-ne aminte de conveţuirea apropiată între strămoşii Găgăuzilor şi ai poporului rus, se poate aştepta asemenarea între materialul etnografic al poporului găgăuz, cu acelaş material al poporului rus; şi într'adevăr asemănarea materialului etnografic este izbitoare, ajungând până la detaliile cele mai amănunte... Cu toate acestea, în acelaş rând, în materialul etnografic găgăuzesc se află elemente etnografice române, tatare, bulgare şi ale Voteacelor, (cf. cartea: „Gagauzii din judeţul Tighina, al lui M. A. Moşcov, anul 1900, Moscova, pag. 1-17).

Există încă o hipoteză, că Găgăuzii se trag dela Greci, adică, Găgăuzii sunt Greci turciţi cu limba. Aceşti Greci turciţi, (Găgăuzi) de Grecii adevăraţi sunt numiţi „*turcofoni*“, adica Greci, cari grăesc în limba turcească. Tradiţiile greceşti spun că Grecii din Asia-Mică, mai ales din provincia Caramani, într'o vreme s'au răsculat contra Turcilor. Atunci sultanul turcesc s'a mâniat, şi pe mulţi Greci i-a pedepsit, şi poporul grec din Asia-Mică a fost oprit să grăiască greceşte şi i s'a poruncit să grăiască numai turceşte. Dacă Grecii îndrăzneau să vorbească greceşte, Turcii le tăiau limba şi strigau, ziceau: *gaganuz olsün*, adica limba ta, limba voastră, să fie (uz) *dreaptă*, ca limba de Stat, ca limba noastră turcească.

Grecii erau nevoiţi să grăiască turceşte şi s'au făcut Găgăuzi. Cuvântul *gaga* pe turceşte înseamnă: *cioc, plisc, bot,* iar în sens figurat, mândru, *nas*, „nas ridicat sus“. Când Turcii spuneau, *gaga(n)-uz-olsün* greceşte însemna: măi, nu ridica nasul (botul) sus, capul sus, nu te revolta, nu fii răsculat, nu fii revoluţionar, nu te mândri, fii supus, să fie limba ta dreaptă ca a noastră“. Grecii fiind

nevoiţi să se supue Turcilor şi să grăească turceşte, s'au numit, de Turci, *Găgăuzi.*

După a doua răsculare a Grecilor contra Turcilor osmani, o parte din Greci, numiţi Găgăuzi, a emigrat din Asia Mică în Peninsula Balcanică, pe malul Dunării, în provincile: Dobrogea şi Varna. Turcii îi numeau pe Găgăuzi mai des Caramani, Caramanlâ, ceiace înseamnă creştini fanatici, oameni cu credinţă neagră. Unii zic, că Turcii îi numeau *Caramanlâ,* fiindcă ei au emigrat din provincia „Caramanra", care se află în Asia Mică. Despre emigraţia creştină din Asia Mică povestesc şi letopisţele ruse.

Iată ce este scris în cartea: *„letopisţele"* evenimentelor bisericeşti, compusă de Episcopul Arsenie şi tipărită în anul 1900, la Petersburg, pe pagina 671.

„In anul 1685, Episcopul ortodox Alexandru dela Kiza s'a lepădat de religia ortodoxă creştină şi a primit religia turcească, mahomedană—(islamul) şi Turcii l-au pus cârmuitor, (guvernator) asupra provinciei : Trapezunt. Atuncea, în provincia Trapezuntului, a pornit o persecuţie crâncenă asupra creştinilor, şi creştinii, în majoritate, au fost nevoiţi să emigreze. O parte din ei a emigrat în Rusia, în peninsula Crâm (Taurida), iar altă parte a emigrat în Moldova şi peninsula Balcanică (cf. pagina 671).

Letopiseţul rus spune despre emigrarea creştinilor din Trapezunt (în anul 1685) în Rusia şi în Moldova, însă nu spune de ce naţiune au fost aceşti creştini.

Grecii adevăraţi numesc pe cei turciţi cu limba, *turcofoni.* Despre turcofoni (Găgăuzi din Greci) în literatura greacă şi în ziarele greceşti au fost tipărite monografii şi articole speciale, însă în timpul de faţă e o imposibilitate de a le găsi, ca să documentăm părerea Grecilor.

Chiar şi vestitul găgăuzolog Moşcov în monagrafia sa: „Găgăuzii din judeţul Tighina", scrie: „cea mai meridională locuinţă a Găgăuzilor în peninsula Balcanică se află în 2 sate mari : a) Ac-Dere şi b) Cap-Emon, unde Găgăuzii se consideră ca Greci turciţi cu limba. Deci, între Găgăuzii de azi sunt oameni cari au fost Greci adevăraţi sau din interes politic se arătau că sunt Greci. Şi Găgăuziii din Var-

na, Balcic şi din împrejurimele lor, din interes politic sunt grecofili şi se dau drept Greci turciţi.

Din toate cele spuse reesă şi se vede clar, că despre origina Găgăuzilor se află următoarele ipoteze:

1. Că Găgăuzii sunt Bulgari turciţi cu limba (din scrisori; Ivanov, Todorov);

2. Că Găgăuzii sunt Greci turciţi cu limba—turcofoni;

3. Că Găgăuzii sunt urmaşii poporului tiurc (turcoman seldjuc, mutat din Asia Mică cu Dobrojamanul, 1263);

4. Că Găgăuzii sunt urmaşii Polovţilor—Cumanilor, după Slaveicov şi Grigorovici;

5. Că Găgăuzii sunt urmaşii Cumanilor, cari se numeau Oguzi, Guzi şi Uzi (Irecec);

6. Că Găgăuzii sunt urmaşii poporului Turc—Oguzii, Uzii, porecliţi de ruşi Torchi, Cuşme negre—Ciornâe colpachi; (găgăuzolog Moşcov).

In ultimul timp şi în România şi în Bulgaria s'au făcut cercetări şi anchete ştiinţifice despre poporul găgăuz, origina Găgăuzilor, principatul lor, etc., şi iată ziaristul *G. Lungulescu* în ziarul *Universul în No. 106 dela 21 Aprilie 1934 şi în No 107 dela 22 Aprilie 1934*, a dat informaţiuni interesante privitor la găgăuzi, în articolul său: *„Principatul Găgăuzilor“* bazat pe un studiu al profesorului bulgar Athanase Manoff.

„Un studiu recent, datorit unui reputat savant bulgar, d. prof. *Athanase Manoff*, vine să limpezească şi mult discutata controversă a naţionalităţii despotului Dobrotici, stăpânitorul între 1354, 1386 a unei părţi din Sciţia Mică şi dela care despot, — provincia ar fi primit şi numele de Dobrogea.

Prin contribuţia ştiinţifică a savantului bulgar, se spulberă şi această ultimă şi unică pretenţiune a Bulgarilor şi aceia, de ordin atât de platonic, asupra Dobrogei.

Sub titlul de *„Cine sunt Găgăuzii“*, ziarul „Messager d'Athenès“ publică în nr. 3700 dela 24 Februarie a. c, studiul amintit al d-lui profesor Athanase Manoff, apărut în al 7-lea volum din *„Epetiris“*, — analele „Societăţii de studii bizantine“ — din Atena.

„Pe coasta occidentală a Mării Negre, spune autorul, dela şirul Balcanilor până la gurile Dunării (Varna, Balcic, Cavarna), în Basarabia, ca şi în Nord-Estul Bulgariei, dealungul Dunării şi în jurul Adrianopolului, se întâlnesc în mici aglomerări, rămăşiţele unei naţiuni care locuia altă dată, pe atunci foarte numeroasă, aceste ţinuturi, sub numele de Găgăuzi, având limba turcă drept limbă maternă, aparţinând bisericii greco-ortodoxe.

Cu toate sforţările Grecilor, Bulgarilor şi Ruşilor de a-i asimila, Găgăuzii au rămas credincioşi rasei lor, păstrându-şi limba, moravurile şi obiceiurile strămoşilor lor".

Istoria nu cunoaşte naţiune, care să se fi stabilit vreodată sub acest nume în Balcani. Dar în urma cercetărilor asupra datinilor, obiceiurilor, limbii, tradiţiunilor, a cântecelor, etc. şi prin descoperirea inscripţiunilor pe o stâncă din malul Orhanului, interpretate de turcologul Wilhelm Thomson, s'a stabilit că este vorba de o rassă turcă deosebită, numită Turc-Oguz şi căreia, fără îndoială, că aparţin şi Găgăuzii.

CINE SUNT GĂGĂUZII ?

D. Manoff face apoi un istoric al rasei şi al dinastiei turceşti al cărei întemeietor este socotit Oguz Han, după a cărui moarte, cei 24 de descendenţi, luând fiecare conducerea unuia din grupurile principale, s'au împărţit în mai multe grupuri independente, printre care Pecenegii, Uzo-Turcii şi Cumanii, vorbind aceiaşi limbă.

După turcologul rus Golubowschi, aceste seminţii turceşti, părăsind Turchestanul chinez, au înaintat spre Europa, traversând dintr'o parte Asia Centrală, Persia şi Asia Mică, sub numele generic de Uzuzi. Cei din urmă luară numele de Turci Seleucizi, pe urmă pe acel de Osmanlii, după numele şefului dinastiei, în timp ce primii — sub acela de Turci, — invadară regiunile meridionale ale stepelor ruseşti, divizaţi deja politiceşte în Pecenegi, Uzo-Turci şi Cumani, aşa cum se găsesc stabiliţi în sec. al 9-lea între fluviile Volga şi Yank (Iaie).

In 1036, Uzo-Turcii învinşi de Cumani, scoborîră la gurile Volgei şi ale Donului şi, înaintând către Occident, se isbiră de Pe-

cenegi, pe care-i împinseră spre Sud. In urma acestei deplasări silite, între Pecenegi isbucni un răsboiu civil şi armata lor se despărţi în două: o parte compusă din 80.000 oameni rămase sub autoritatea hanului lor numit Tirah, în timp ce cealaltă, condusă de generalul Kaguen, atacă pe Uzo-Turci, dar, înfrântă, se refugie la Silistra. Acolo, după cronicile bizantine, se prezentă comandantului cetăţii, supunându-se de bună voe autorităţilor bizantine. La rândul lui, Tirah, cu cei 80.000 de oameni, înfrânt de asemeni de Uzo-Turci, trebui să treacă Dunărea şi, depunând armele, să recunoască suveranitatea bizantină.

Aşa s'a făcut că 100.000 de Pecenegi şi ceilalţi Turci, să se concentreze împrejurul Silistrei, cea mai mare parte musulmanizaţi deja în Rusia.

Geografui arab El-Bekri povesteşte că, în 909, a venit în mijlocul Pecenegilor un predicator, care i-a convertit la islamism.

D. Manoff afirmă că „această regiune era ocupată de Protobulgarii lui Asparuch, care sub presiunea Pecenegilor s'au dislocat puţin câte puţin în grupe mici către S. O. şi Abova, capitala Bulgariei, în provinciile cu un climat mai dulce, un pământ mai fertil şi o populaţie mai rară.

„Săpăturile, adaugă d-sa, au dovedit că întradevăr Bulgarii au locuit regiunea Deliormanului".

E locul să adăugăm că în prentinsa tabără a lui Asparuch, „descoperită" de arheologul ceho-bulgar Skorpil, la Niculiţel, în Dobrogea, nu s'a găsit nici o mărturie bulgărească, ci monedele lui Mircea, ca şi la Constanţa şi la Balcic, iar săpăturile aceluiaş cercetător bulgar, la Ecrené, l-au dus la concluzia şi descoperirea că Cetatea Ialta-Su de acolo, a fost reşedinţa de vară a lui Boerebista.

In 1064, înşişi Uzo-Turcii, urmăriţi de principii ruşi, fură nevoiţi să treacă Dunărea, şi respingând pe Greci şi Bulgari, ajunseră până la Salonic şi chiar în Grecia, jefuind totul. Surprinşi de zăpadă, se retraseră însă, în stare de plâns, tot spre ţinuturile ruseşti. Dar în 1080 princincipele Vladimir Monomacul îi risipi cu totul, Uzii pierzându-şi atunci independenţa politică.

O parte se răspândiră printre congenerii lor Pecenegii şi celelalte rasse turceşti din Deli-Orman (Cadrilater), în timp ce restul se

supuse Ruşilor şi rămaseră cunoscuţi sub numele de Kara Kalpak (căciuli negre) primind şi creştinismul.

Din Uzo-Turcii, care se stabiliseră pe frontiera rusească, cea mai mare parte au început să emigreze în mici grupuri sau în familii izolate şi trecând Dunărea, să se instaleze în Dobrogea, răspândiţi printre rassele turceşti ale Pecenegilor, Cumanilor şi Protobulgarilor".

Dintre ei, acei cari se creştinaseră, pătrunseră şi mai departe şi se stabiliră pe ţărmul Mării Negre (în Silistra, Mangalia, Cavarna, Balcic, Varna, ca şi în Asia Mică şi chiar în Ungaria creştină, sub numele de Uzi, Uguzi, şi, în general, de Găgăuzi.

In 1224, când armatele unite ale Ruşilor şi Cumanilor au fost distruse de Mongoli, mulţi dintre Cumani s'au unit Uzoturcilor creştini, adică Găgăuţilor, alţii Pecenegilor musulmani, unii ajungând până în Thracia şi Macedonia, unde se găsesc încă sate, cari le amintesc şederea: Cumani, Cumaniţa, Cumanovon, Cumaniţii, Cumanitsoron.

Creştinismul pătrunse uşor printre aceste rasse turceşti, nou venite în Dobrogea, nu însă acelaş lucru s'a întâmplat şi cu massele compacte ale Pecenegilor, Cumanilor, Uguzilor şi Protobulgarilor din Deli-Orman, care-şi păstrează credinţa lor islamică şi numele de Turci sau Gadijalizi sau Ţitaki.

O bulă a regelui bulgar Asan al II-lea, acordată neguţătorilor din Raguza, în 1230, ne arată — spune d. Manoff — *„că această ţară în care se reuniseră rassele turceşti se numea atunci „ţara Cărbunilor" având drept capitală oraşul Carbunaş* (Balcic)".

Bizanţul înrola în armatele lui aceste populaţiuni şi mai ales pe Uzii creştini, cărora Imperiul le acorda grade înalte.

Intrucât însă, regimentele uzice sau de Găgăuţi dezertau la inamic când erau trimise împotriva Turcilor, Mihail al 8-lea, Paleologul, găsi mijlocul să îndrepte acest neajuns.

El crezu a fi găsit în persoana amicului său, sultanul detronat Izeddin, pe omul, care, prin comunitatea rassei şi a religiei, să poată reuni într'un singur corp aceste triburi diferite.

Izeddin Kaïkavuz, urmărit de Mongoli s'a văzut silit să ceară azil amicului său, împăratului Niceii, Mihail al 8-lea (1259), căruia

îi ceru pământuri să se stabilească cu ai săi. Primind un răspuns favorabil, el se îmbarcă cu mama sa, creştină, şi cu partizanii săi.

Manuscrisul persan „Uguzname" din al 14 secol, — aflat în biblioteca din Viena,—arată că Izeddin a părăsit, în taină, Anatolia cu flota lui, ancorând la Varna. După Gregoras, chiar din acest port el s'ar fi adresat împăratului, cerându-i sau *„o alianță ofensivă contra Sciților, sau pământ roman pentru a se stabili cu ai săi"*.

Ezitând la început să le cedeze teritoriu, Mihail înțelese, în 1261, după reluarea Constantinopolului dela Francezi, că ar fi în interesul lui să izbutească „a creia un principat independent în Nordul țării Carbunarilor ,sub Izeddin Kaïkavuz, amicul şi executorul voinței sale. Noul Stat ar fi avut misiunea de a servi de zăgaz împotriva incursiunilor barbare".

Izeddin putu deci să-şi organizeze noul său fief şi reveni la Constantinopol, lăsând ca guvernator pe unchiul său Sari Saltuk, în 1263.

PRINCIPATUL GĂGĂUZILOR.

Creştinismul — continuă d. prof. Manoff, — fu declarat ca religiune oficială a noului Stat. La Cavarna, — capitala lui, — patriarhul ecumenic numi un exarc. *Găgăuzii fiind creştini*, fură considerați drept element principal şi serviră drept mijlocitori celorlalți Turci, cari îmbrățişară creştinismul. Printre aceştia se amestecară Turcii seldjucizi care urmaseră pe Izeddin, aşa că acum, Cavarna dispunea pe mare şi pe uscat de forțe cari deseori aduseră însemnate servicii împăratului bizantin.

BALIK ŞI DOBROTICI

Istoricii bulgari au speculat mult un pasaj dintr'un document latinesc dela 1390 al lui Mircea şi în care titlul Domnului român ia o formă deosebită. Se spune acolo că Mircea este *terrarum Dobrodicii despotus et dominus* (despot al țării lui Dobrotici şi domn al Silistrei), deşi titlul lui Mircea în forma lui cea mai completă se găseşte în hrisovul anterior dat la 1387 mănăstirii Cozia şi în care el se intitulează: „*stăpânind* şi domnind toată țara Ungro

Valahiei şi părţile de peste munţi, încă şi spre părţile tătăreşti şi Amlaşului şi Făgăraşului herţeg şi Banatului dela Severin domn *şi de amândouă părţile de peste toată Dunărea până la Marea cea Mare şi cetăţii Dârstorului stăpânitor*".

Bulgarii au pretins că acest Dobrotici ar fi fost de origină bulgară, ceeace le-ar creia titluri de drept istoric asupra pământului căruia el i-a dat şi numele.

Studiul d-lui Manoff, pe baza unei documentate analize, stabileşte în mod definitiv origina turcească a lui Dobrotici.

„După moartea lui Sari Saltuk — spune d-sa — vedem la conducerea ţării Carbunilor pe un oarecare Balik, de origine turcească. Cantacuzen vorbind în „Istoria" sa de raporturile acestui Balik cu urmaşii lui Mihail spune: „Impărăteasa Ana, văzând că nu mai rămâne sub puterea ei decât oraşul lui Constantin (căci toate celelalte trecuseră de partea lui Cantacuzen), trimise o misiune la un oarecare Balik, prinţ al Carbuniei, al cărui ajutor îl ceru. Acela primi bine oamenii împărătesei şi trimise pe fraţii săi Teodor şi Dobrotici cu o mie de soldaţi aleşi, ca aliaţi ai împărătesei. Ei reuşiră să învingă cetăţile de pe coasta Mării Negre să părăsească pe împărat şi să treacă de partea împărătesei. Ana îi primi cu multă cinste şi favoruri şi, însurând pe Dobrotici cu fiica lui Apocafcos, îl numi, generalisim al Romanilor".

„Lui Balik, mort, îi urmă la tronul Uguzilor Dobrotici (1354), care, datorită legăturilor sale de rudenie cu Bizantinii, luă titlul de despot. Sub guvernarea lui despotatul Uguzilor deveni puternic. Dobrotici care moşteni flota Seldiucizilor o mări şi o întări bine. Sub el ţara Carbunilor (vechea Sciţie Mică) se numi Dobrogea, dela numele prinţului său. El avu ca urmaş, la 1386 pe fiul său Ivangos sau Ioanotos, care fu ultimul despot al Uguzilor, căci atacat de Baiazid I (1383) el deveni vasalul învingătorului său. Astfel, Statul independent al Găgăuzilor, întemeiat în 1263 de Mihail al 8-lea, pe coasta occidentală a Mării Negre şi sub autoritatea spirituală a patriarhului din Constantinopole, fu distrus la o sută treizeci de ani după aceea, pentru a nu se mai ridica niciodată. In urma acestui dezastru, o mare parte din Găgăuzi se convertiră la islamism. Restul continuă a profesa în secret creştinismul".

Aşa se închee partea istorică a studiului recent al d-lui Athanase Manoff. Concluziile istorice, cari se desprind din ele sunt următoarele:

1. „Că, începând din 1036, Uzo-Turcii,—sub numele de Găgăuzi, cărora li-s'au adăugat între timp grupuri de Cumani, Pecenegi, Turci seldjucizi — au locuit neîntrerupt în Dobrogea, vechea Sciţie Mică, constituind, timp de o sută treizeci de ani — între 1263 şi 1383 — chiar un regat de sine stătător, până şi-au pierdut independenţa.

2. Că pretinsul regat bulgar al lui Dobrotici a fost de fapt un principat de Turci creştinaţi, Balik ca şi Dobrotici fiind de origină turcească, ceiace dovedeşte netemeinicia pretenţiunilor bulgare asupra Dobrogei, legate de natalitatea bulgară a lui Dobrotici.

3. Că şi după 1383 - data contopirii principatului Găgăuzilor în imperiul european al Turcilor — Mircea continuă să stăpânească Dobrogea şi chiar teritoriile cari au aparţinut lui Dobrotici (terrarum Dobrodicii despotus), stăpânirea care se menţine şi la începutul veacului al 15-lea.

4. Şi a patra şi cea mai interesantă concluziune este că, în timp ce Turcii au venit şi s'au menţinut ca populaţiune otomană continuu în Dobrogea, începând din veacul al 11-lea până în timpul nostru, Bulgarii sunt numai emigranţi şi de dată foarte recentă, după cum recunoaşte şi savantul profesor *Miletici* dela Sofia, ca să-i cităm textual:

„*Aşa se face că astăzi populaţiunea bulgară din Nord-Estul Bulgariei şi în special cea din Dobrogea şi din cercurile Varna, Silistra şi Şumla. provine în marea ei majoritate din Sudul Bulgariei şi din regiunile muntoase ale Balcanilor (Stara Planina), (Das Ostbulgarische...* in Kaiserliche Akademie der Wissenschaften-Schriften der Balkancomission, Linguistische Abteilung, II, Wien, 1903 col. 13); iar o altă afirmare, tot a aceluiaş savant bulgar precizează că: „*In Dobrogea românească populaţiunea bulgară se datoreşte colonizărilor recente dela sfârşitul sec. precedent (XVIII) şi chiar din epoca răsboiului ruso-româno-turc*" (*Staroto blgarsco naselanie v sevroiztolschina Bulgaria, Sofia 1902, p. 6*), conchizând că: „*A crede că există în Dobrogea, excepţie făcând pentru oraşe, o veche populaţie bulgară, ar fi să ne înşelăm noi înşine*", ibid. p. 168.

Din studiul d-lui profesor Al. Manoff se vede că Gagauzii sunt de neam turc, şi că în vechime ei au avut şi principatul lor găgăuzesc în Dobrogea.

Chestiunea despre adevărata origină a Găgăuzilor vor putea-o rezolva definitiv numai istoricii şi etnografii şi orientaliştii care vor avea în mâinile lor toate operele literare şi isvoarele din Turcia, Grecia, Persia, Rusia, România, Bulgaria şi alte ţări, unde au locuit popoarele din neam turc, iar eu un învăţător de rând îndrăznesc să spun ceiace am dobândit în chestia aceasta şi să spun şi părerea mea personală, după cercetări şi înştiinţări ce am făcut în curgere de 40 ani. Am stat cu lunele în comunele găgăuze Ceadâr-Lunga, Chiriet-Lunga, Comrat, Andarma, Cazaclia, Beşalma, Tatar-Cozeclac. Am vizitat şi alte comune găgăuze şi pretutindeni m'am adresat către cei mai bătrâni şi mai experimentaţi şi mai inteligenţi oameni şi mai deosebit către *hadjii-piligrimi*, cari vizitând Ierusalimul şi toate locurile sfinte au cutreerat toată Turcia şi Peninsula Balcanică, cu întrebări: 1) oare Găgăuzii sunt Bulgari turciţi; 2) oare Găgăuzii sunt greci turciţi; 3) oare Găgăuzii sunt urmaşii Turcilor şeleucizi sau Osmanilor; 4) oare Găgăuzii sunt urmaşii Cumanilor sau Polovţilor; 5) oare Găgăuzii sunt urmaşii poporului turc *Uzii* sau Oguzii sau Cuşmele negre; 6) oare ce popor sunt Găgăuzii după tradiţiunea Găgăuzilor şi de ce unii din Găgăuzi se dădeau de Greci turciţi în Moldova şi de ce Găgăuzii din Rusia, din Basarabia se dădeau de Bulgari turciţi.

Găgăuzii pretutindenea răspundeau: 1) Găgăuzii nu sunt greci-turciţi 2) ei nu sunt nici Bulgari turciţi. Majoritatea lor nici nu întrebuinţează cuvântul „*bulgar*" şi pe Bulgari îi numesc sau poreclesc *Tucani* şi zic deadreptul: noi Găgăuzii nu suntem Tucani (adecă Bulgari). Găgăuzii făţiş, — deschis, spun cine în comuna găgăuză este tucan sau bulgar, cine este grec sau albanez şi adevărat că unde şi unde se află câte un (bulgar) tucan, găgăuzit, câte un grec găgăuzit, pe care fiecare găgăuz din sat îl ştie pe nume şi arată că cutare este *tucan (bulgar)*, cutare este *grec* sau *albanez* etc. Insă

NOTA. Tradiţia spune, că un Rege al Bulgarilor a fost găgăuz despre care se face cercetări cuvenite.

numărul acestora este mic în satele pur găgăuze în majoritate comunele găgăuze sunt locuite exclusiv de găgăuzi curaţi; însă sunt comune, unde Găgăuzii sunt amestecaţi cu bulgari, trăiesc împreună ca în comunele Başchiioz (Chirsov), Cubei, Tabac, Taşbunar. Bulgarii însă ca şi Găgăuzii în satele acestea trăesc deosebit în mahalalele găgăuze după obiceiurile găgăuze şi Bulgarii trăesc deosebit şi niciun găgăuz nu zice că el este bulgar. Unii din Găgăuzi trăesc în com. Caracurt unde majoritatea sunt Albanezi şi nici un găgăuz nu spune că el este albanez sau arnăut. La întrebarea, de ce Găgăuzii când emigrau în Moldova, ziceau că sunt greci turciţi, iar când emigrau în Rusia şi Basarabia ziceau că sunt bulgari turciţi Călăuzii şi conducătorii Găgăuzilor care ştiau bine şi situaţia emigrărei răspundeau, că Găgăuzii care încă în veacul XVIII-lea au început a emigra în Moldova şi a-se aşeza pe moşiile grecilor fanarioţi; atunci cunoscând starea politică ziceau că sunt greci turciţi fiindcă atunci erau primiţi cu deosebită cinste şi cu deosebite privilegii de boerii greci—fanarioţi pe atunci stăpânitorii Moldovei. Aşa a fost dela an. 1760 până la anul 1806, iar când a trecut Basarabia în mâna Ruşilor şi Basarabia s'a deschis pentru emigranţi, atunci Găgăuzii au început a emigra din jurul Dunării, din Moldova şi din alte părţi sub nume de Bulgari turciţi, fiindcă stăpânirea rusească cu deosebită dragoste şi cu mare privilegii primeá pe Bulgari şi pe Bulgari turciţi în Basarabia şi Rusia dându-le ajutor material şi spiritual; aşezau în locuri cele mai bune, pentru aceasta *din interes politic* Găgăuzii se aşezau şi locuiau în Moldova sub nume de greci turciţi, iar în Basarabia intrau şi se aşezau ca bulgari turciţi, tot din interes politic; oficial Găgăuzii emigraţi şi aşezaţi în Basarabia şi Rusia locuesc până acuma sub nume de „bulgari". Rusia, oficial, nici nu ştia şi nici nu cunoştea pe găgăuzi.

La întrebarea, oare Găgăuzii nu sunt urmaşii Cumanilor, Polovcilor, Ţurcilor, şeldjuchi, turcilor osmani răspund că nu, Găgăuzii numai cunosc că ei sunt din neamul tiurc (iar nu turc), şi vorbesc „tiurcea" limba tiurca, însă nu turca osmanlista, şi pe turci ei îi numesc osmânlâ, iar nu turci, tiurchi.

Tradiţiunea găgăuză spune că strămoşii Găgăuzilor se numeau Oguz, Uz, Ogüzii, Uzii din cauza aceia, că din toate neamurile po-

porului tiurc (turcoman) neamul găgăuz primul în vechime adâncă a lepădat viaţa nomadică şi a început a se ocupa cu pământul, cu agricultura şi a se aşeza statornic într'un loc. Chiar cuvântul Oguz înseamnă statornic. Porecla Găgăuzilor Uzii, uz = înseamnă drept, iubitor de dreptate, sincer, nefăţarnic, fiindcă Găgăuzii au un caracter sincer, iubitor de dreptate — oameni cari se ţin de cuvântul dat.

După toate informaţiunile despre Găgăuzi luate din cărţi şi cercetări făcute în comunele găgăuzeşti am ajuns la concluzia făcută de găgăuzologul Moşcov, că Găgăuzii în genere sunt urmaşii Uzilor sau Oguzilor de origine tiurcă, cari au venit din Asia Centrală prin Ural şi străbătând stepele Rusiei sub numele de Torchii sau Cuşme Negre (Ciornâe Colpachi) în vremea năvălirii tătarilor au fost nevoiţi să treacă Nistrul şi Dunărea şi a-se aşeza în Dobrogea în împrejurimile Varnei şi alte locuri din peninsula Balcanică.

Despre poporul *Uzii, Torchii, Guzii,* scrie detailat vestitul istoric rus, Caramzin, letopiseţul Nestor, iar din scriitorii greci bizantini istoricul Constantin Bagreanorodnâi. Despre Guzi sau Uzi încă în veacul al X-lea au scris monografii scriitorii arabi Istahri şi Ibi Hancai. La Arabi Uzii se numeau „Gozi", cari erau bravi (viteji foarte primitori de oaspeţi şi trăiau foarte simplu. Enciclopedistul Starcevschii în dicţionarul său enciclopedic vol. al X-lea scrie că urmaşii „Uzilor" şi astăzi trăiesc în Asia Centrală sub numele de Uzbechi, iar alţii sub numele de tiurcmeni. Nişte tabere de tiurcmeni trăiesc şi astăzi în Asia Mică în Armenia. Tradiţiunea spune că încă Sultanul turcesc Murad al IV-lea a mutat, a transferat tabere întregi de tiurcmeni din Armenia în Peninsula Balcanică.

In anul 1907 a vizitat Basarabia Mitropolitul Moscovei Macarie, fostul vestit Misionar şi luminătorul popoarelor turco-tătare din Asia Nordică şi Centrală şi cunoscător al tutoror limbilor şi dialectelor turco-tătare, care aproape 40 ani a răspândit creştinismul între popoarele turco-tătare. Când a venit la Chişinău către Episcopul Vladimir care a fost într'o vreme ajutorul lui Macarie ca misionar şi bun prieten, a înştiinţat că în Basarabia este un popor din neamul turc—numit găgăuz şi a găsit, că limba Găgăuzilor este pur tiurcă foarte apropiată de limba poporului *Uigur* din Altai, care este cel mai vechi popor din neamul tiurc, şi acest popor este stră-

moşul adevărat al tuturor popoarelor din neamul tiurc. Şi acest popor din vechime adâncă pe limba uigura-tiurcă are alfabetul special pentru limba tiurcă uigura şi de acest alfabet se folosesc şi acuma toţi Mongolii şi Mandjurii. Acest alfabet seamănă cu alfabetul arab şi turco-osmanlist.

Găgăuzii în masse mai compacte trăiau în veacul al XVIII-lea în Dobrogea şi împrejurul cetăţilor turceşti, Varna, Silistra, Rusciuc şi Balcic, iar când au început răsboaiele ruso-turceşti, din anii 1736-1739 şi mai ales după răsboaiele 1768—1774, Găgăuzii, cari au avut multe greutăţi în timpul răsboaielor ruso-turceşti au început a emigra dintăi în Moldova şi apoi în Rusia şi Basarabia, Găgăuzilor emigranţi pentru a emigra le dădeau mult ajutor boerii greci din Moldova—fanarioţii, cari având moşii libere nelucrate şi nepopulate, aveau nevoie mare de colonişti—de locuitori, de lucrători, agricultori, grădinari, vieri, ciobani, crescători de vite şi cu mare dragoste îi primeau pe moşiile lor. Din boerii Moldovei cel mai mare binefăcător pentru Găgăuzi a fost vestitul moşier proprietar Baluş (Balşi) care avea foarte multe moşii şi între Prut şi Nistru şi între Prut şi Siret. El încă în anul 1869 a trecut peste Dunăre 2 tabere mari de Găgăuzi şi a întemeiat între Chişinău şi Lăpuşna 2 colonii găgăuze: Ceadâr şi Orac, ca să fie barieră între moldovenii şi Tătarii din Budjac. Fiindcă Găgăuzii ştiau limba turcă şi tătară, şi erau creştini şi cunoşteau şi limba moldovenească erau buni mijlocitori între Moldoveni şi Tătari. Găgăuzii în Ceadâr şi Orac au zidit biserici şi au stat între anii 1869 până la 1818, iar în anul 1819 după emigrarea tătarilor din Budjae locuitorii din com. Ceadâr au emigrat în Budjae şi au întemeiat colonia Ceadâr-Lunga; iar locuitorii din com. Orac au întemeiat colonia Andarma, unde au primit pământ de veci şi s'au făcut proprietari. Când Găgăuzii au ieşit din judeţul Lăpuşnei în satele Orac şi Ceadâr s'au aşezat Moldovenii, cari locuiesc acolo şi acuma. După exemplul boerului Baluş—Balşi făceau şi alţi boeri primind la moşiile lor pe Găgăuzi cari se îndatorau ori să plătească arendă, ori să deie dijmă boerilor din toate roadele lor.

Chiar şi boerii tătărăşti murzacii primeau pe Găgăuzi la moşiile lor şi erau mulţumiţi să aibă buni agricultori, buni grădinari, buni ciobani şi buni negustori. Hanii şi cârmuitorii tătărăşti le dă-

dea toată libertatea de a ţine credinţa creştină. Găgăuzii erau obligaţi numai a prezenta zeciuială, din toate roadele pământului şi a vitelor. Găgăuzii până în anul 1804 erau împrăştiaţi în toată peninsula Balcanică şi în toată Moldova şi în stepele tatare, iar după manifestul Impăratului rus dela 20 Fevruarie 1804 şi mai ales după trecerea Basarabiei sub stăpânirea Rusiei în an. 1812, Găgăuzii au început liber şi regulat a emigra în Basarabia şi a ocupa în Badjac pământurile lepădate de Tătari.

Şi iată Găgăuzii în anul 1811 au întemeiat 7 comune, colonii Curchi, Cişmechioi, Etulcea, Caracurt, Troeanii Vechi. Beş-Ghior şi Congaz.

In anul 1812 Găgăuzii au întemeiat 5 comune colonii: Dezghenje, Cazaclia, Baurci, Tatar-Copceac şi Volcaneşti. In an. 1814 au întemeiat 3 comune: Besalma, Bolbochi şi Taşbunar.

In anul 1818, au întemeiat 3 comune Ceadâr-Lunga, Chiriet-Lunga şi Enichioi. In an. 1820 au întemeiat 4 comune: Avdarma, Djoltai, Gaidar şi Tomai. In anul 1821 — comune: Şatalâc-Hadji (Alexandrovca) şi Dimitrovca şi în an. 1830 comunele Başchioi (sau Chirsova) Cubei şi Bolgariica. Găgăuzii au primit pământ din belşug. Aşa în comunele:

	Desetini de pământ		Desetini de pământ
Curchi	6.000	Dezghenge	9.120
Cişmechioi	8.164	Cazaclia	8.702
Etulcea	3.810	Baurci	6.420
Caracurt	9.120	Tatar copceac . . .	7.681
Troian Vechi . . .	7.000	Volcaneşti	11.994
Beş-ghior	4.800		
Congaz	6.540	Comrat	20.100
		Cioc Meidan	6.720
Beşalma	6960	Tabac	4.000
Bolbochi	5.760		
Taşbunar	8.280	Avdarma	5.700
		Djoltai	3.060
Ceadâr-Lunga . . .	7.880	Gaidar	4.400
Chiriet Lunga . . .	5.100	Tomai	7.290
Enichioi	6 840		

		Baschioi	8.130
Satâlâc Hadji . . .	5100	Cubei	8.280
Dimitrovca	6.661	Bulgariica	4.600

In aceste comune colonii s'au aşezat mai mult decât cinci mii (5000) de familii, care aveau aproape (40.000) patruzeci mii de suflete după statistica scriitorului statist A. Scalcovschii, însă acest număr de locuitori nu s'a aşezat deodată căci satele găgăuze a fost în formare nu mai puţin decăt 25—30 ani; unii veniau, alţii se duceau, neamurile se trăgeau la neamuri, foştii consăteni şi prieteni căutau să-se aşeze la un loc de aceia se schimbau dintr'o colonie în alta până ce s'au statornicit şi s'au liniştit înţelegându-se între ei s'au aşezat definitiv în numărul arătat. Numărul Găgăuzilor colonişti arătat din cifrca de 40 mii suflete, e luat din statistcia pe anul 1848, când coloniile găgăuze erau formate definitiv. Şi după aceasta s'au făcut nişte schimbări, pentru că nişte tabere de Găgăuzi au emigrat în Rusia, în Crâm şi în Caucaz şi Turgai, iar altele au sosit. In timpul prezent numărul Găgăuzilor trebuie să fie aproape de o sută de mii de suflete, ce s'ar putea stabili precis printr'un nou recensământ.

Şi în anii 1854—1856 s'au făcut nişte schimbări în comunele găgăuze din judeţele Ismail şi Cahu, care au trecut atunci sub stăpânire a Moldovei după tratatul dela Paris

Prot. **Mih. Ciachir**

Găgăuzii sunt foarte mulţumiţi că au din sânul lor un scriitor, care scrie cărţi în limba lor.

Cu ocazia jubileului de 50 ani de activitate pastorală şi profesorală a Protoereului Mihail Ciachir, în ziua de 8 Noembrie 1931 o delegaţie de găgăuzi, înfăţişată de învăţătorul din comuna Avdarma judeţul Tighina Vladimir Casim în biserica orfelinatului „Regina Maria", după sfîrşitul sfintei Liturghii, a citit următoarea adresă din partea găgăuzilor:

Prea cucernice şi mult stimate Părinte iconom-stavrofor Mihail Mihailovici,

Numai ce acum citeva zile noi găgăuzii, am aflat din ziare că vi s'au împlinit 50 (cincizeci) ani de prodigioasă activitate în serviciul apostoliei în general, de aceia şi noi ne grăbim măcar de ziua onomastică a sf. voastre să aducem prinosul nostru de recunoştinţă, felicitându-vă cu frumoasa, folositoarea şi rodnica sf. voastre activitate în ogorul sf. biserici, în domeniul şcolar şi cu luminarea şi îndrumarea spre bine a poporului în decursul celor 50 de ani.

Profităm de ziua de astăzi, care este atît de însemnată în vieaţa sf. voastre, ca să ne exprimăm înaintea sf. voastre recunoştinţa şi mulţumirea.

Din toate puterile vă mulţumim pentru marea bunăvoinţă pe care aţi arătat-o şi arătaţi pentru luminarea şi educarea poporului găgăuz, de acum 50 de ani, dîndu-le totul în limba lor maternă.

Pînă la sf. voastră, noi găgăuzii, n'am avut absolut nici o carte scrisă în limba noastră; sf. voastră, pentru noi sunteţi, celace au fost Chiril şi Metodiu pe vremea lor pentru poporul slavon.

Sf. voastră, ne-aţi dat sf Evanghelie în limba găgăuză, pe care o ascultăm în biserică în limba noastră maternă şi pe care-o citim şi acasă în familie.

Sf. voastră aţi tradus şi ne-aţi dat nouă găgăuzilor rînduiala sf. Liturghii, Ceasurile, Te-Deumul, Acatistul ş. a. Sf. voastră ne-aţi dat în limba găgăuză: Istoria vechiului şi Noului Testament, rugăciunile şi Istoria bisericească şi ceter...

Și acum în zilele de bătrânețe, sf. voastră, continuați a ne lumina și educa prin „Foaia Misionară" ce ne este trimeasă de către s-ta instituție „Frățimea Nașterii lui Hristos", în fiecare lună.

Cu nespusă plăcere și deplină mulțumire, citim aceste foi cu învățături atât de folositoare, mai ales în zilele noastre când dușmanii Bisericii s'au înmulțit.

Ne închinăm înaintea neobositei, prodigioasei și mult folositoarei sf. voastre activități, și mulțumim bunului Dumnezeu că ne-a dat și nouă un apostol care este eșit din mijlocul nostru și, care timp de 50 ani, ne luminează în limba noastră maternă.

Mulțumim sf. voastre, părinte Mihaile, mulțumim de mii de ori, pentru incontinua și neobosita muncă pe care a-ți depus-o și o depuneți de atițla ani, pentru luminarea și educarea noastră.

Rugăm pe bunul Dumnezeu, ca El să vă dea sf. voastre răsplata cuvenită pentru munca neobosită în apostolat și să vă ție încă cu deplină sănătate mulți, mulți ani, părinte, ce ești farul poporului găgăuz.

Sf. voastră ați fost și sunteți în toate ramurile de activitate spre bine, exemplu pentru noi găgăuzii, de aceia și noi dorim ani mulți și fericiți apostolului găgăuz, părintele Mihail, învățătorul, educatorul și luminătorul poporului găgăuz.

Dați-mi voe sf. părinte, să vă aduc această adresă ca semn de înnalt devotament și profundă mulțumire pentru activitatea prodigioasă și binefăcătoare a sf. voastre, ce ați depus-o și o depuneți pentru noi găgăuzii. Mulți ani înainte!

Reprezentantul găgăuzilor
Vlad. D. Casim
Invățător com. Avdarma, jud. Tighina

Să dea Dumnezeu mai mulți păstori rîvnitori semeni și următori părintelui jubiliar, să-l înzilească Atotputernicul cu tăria puterilor la slujba pe care nu o părăsește nici acum eșind la pensie, pentru creșterea creștinească și educația în duhul evanghelic a tinerilor vlăstare, a generației viitoare — copiilor, fiind profesor de religie în mod gratuit în vr'o câteva școli primare și predicator la sala eparhială.

Mulți ani trăiască!.. *Prot.* **Mitrofan Ignatiev**

(Extras din revista „Viața Basarabiei")

Obiceiurile religioase ale Găgăuzilor.

I

CURBANELE SAU SACRIFICIILE.

Jertfele Găgăuzilor, ne amintesc vremurile primitive, când omul, fiind conștient de neînsemnătatea sa și de puternica dependență de ființa zeilor, căuta pe orice cale, mijloace adequate pentru a exprima mulțumiri în caz de succes, sau a implora zeitatea în nenorocirile ce se abăteau asupra lui. Sacrificiile acestea, generale în lumea primitivității, constau din închinarea a tot ce erà mai de preț și plăcut, a tot ce putea, după închipuirea mulțimei, să atragă favoarea zeității. Deaceia asemenea jertfe au fost socotite ca un simbol al raporturilor bune dintre creator și creatură.

Ideia de jertfă, privită în ansamblul misticei găgăuze, învăluie acest popor cu o foarte interesantă atmosferă legendară, fiindcă practicile religioase pe cari le vom analiza, denotă o anumită mentalitate, așezând poporul însuși, într'o situație care de altfel explică și rezistența de care a dat dovadă în fața istoriei.

Curbanele sunt mijloace tainice de legătură între om și Dumnezeu. A vorbi despre ele în cadrul vieții găgăuzești, înseamnă a ne da seama de râvna pe care știe s'o arate în marele acte spirituale.

Care este latura psihologică a curbanelor?

După credința Găgăuzilor, „Curbanul" este o jertfă făcută lui Dumnezeu, cu scopul îmbunătățirii legăturilor între cer și pământ, prin sacrificii de animale sau produse ale pământului. Din punct de vedere al semnificației sale, ne amintește jertfa din Testamentul Vechiu, care consta din înjunghierea animalelor ca: miei, berbeci și viței. S'ar putea presupune, că Găgăuzii în vechime duceau o viață pastorală, ocupându-se cu creșterea vitelor, din cari sacrificau în timpul ritualului religios. La aceasta ne-ar aduce și ocupațiile lor în cursul vremurilor. Dar să vedem în ce constă acest ritual găgăuzesc —: oricine, dacă dorește să aducă jertfă, în ajunul unei sărbători alese dinainte, aduce în ograda bisericii, un miel sau un berbec viu, aprinde lumânarea lipită de coarnele berbecului, iar pe cap îi pune puțină sare pisată, într'o hârtiuță sau cârpă. In acest timp, preotul citește o rugăciune, după care stropește capul animalului cu apă sfințită. De remarcat că tot în cadrul unei jertfe, se face și un Te-Deum pentru sănătatea sacrificatorului, în care timp se introduce în

gura animalului, sare sfinţită. Lumânarea, care a fost lipită de coarne, se păstrează cu mare grijă la icoană, aprinzându-se numai în clipele grele ale vieţii. Berbecul sfinţit este luat de gospodar în spate, sau pus în car şi dus acasă. Prima operaţie este extragerea sângelui din tot corpul animalului, după care se aruncă în foc. Restul animalului după înjunghiere, se frige cu păsat, care, după o preparaţie, specială împreună cu grăsime de berbec, capătă un gust specific.

Astfel curbanul fript se dă spre mâncare împreună cu crupele, simbolizând sfinţirea grâului şi pe viitor, pentru ca recolta sacrificătorului să fie îmbelşugată. La masa ce se serveşte cu ocazia curbanului, vine lume şi săracă şi bogată, copii, orfani, rude, prieteni, naşi, nuni, văduve vecini, etc. Fiecare primeşte o porţiune de curban, apoi alte mâncăruri şi băuturi.

La masa curbanului este invitat şi clerul, căruia i se oferă în afară de celelalte mâncăruri, pielea berbecului şi o bucată de carne crudă, anume, piciorul din urmă cu umăr. Acesta este curbanul pentru sănătate şi îndestularea familiei, sau curbanul de cerere. In timpul acestei jertfe, asistenţa urează stăpânului şi familiei întregi, sănătate, belşug şi succes în întreprinderi, iar clerul oficiază în sănătatea sacrificatorilor. Acest fel de jertfe, se aduc de către fiecare gospodar în sărbătorea aleasă de el, ca sărbătoarea familiară, la cununie.

Găgăuzii au un vechiu obiceiu religios, după care mirele şi mireasa înainte de cununie, aleg pentru casa lor nouă, un protector, ceresc căruia i-se roagă zilnic, şi, în ziua patronală a Sfântului, aduc această jertfă.

Sărbătorile de predilecţie în care au loc curbanele, sunt: Inălţarea Domnului, Adormirea Maicii Domnului, Naşterea Maicii Domnului, Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie, Sf. Arh. Mihail şi Gavriil, Sf. Nicolae, Mucenica Magdalena, Const. şi Elena etc.

Curbanele de cerere, se fac cu deosebită solemnitate în ziua Sf. Gheorghe, în care Găgăuzii primesc dezlegare de a gusta carne de miel, obiceiu foarte vechi pe care nu-l calcă nici un găgăuz care are oi.

După credinţa găgăuză, Sf. Gheorghe e protectorul turmelor. In timpurile din urmă din cauza scumpirei traiului, Găgăuzii săraci n'au putinţă de a jertfi berbeci sau miei ca în timpurile de odinioară, ci ca să-şi păstreze obiceiul, cumpără mai mulţi la un loc un berbec pe care, apoi, îl împart în părţi egale între toţi, dând posibilitate tuturora de a trăi în cadrul vechei tradiţi religioase. După o asemenea jertfă toţi săracii se strâng la o masă comună şi mănâncă berbecul. Mesele acestea comune, nu amintesc oare antichitatea greacă, cum o descrie Aristotel în „Politica" sa? Şi tocmai aici este un pundt însemnat de care va ţine seama orice cercetător găgăuzolog.

Jertfa cererii, mai cuprinde oficierea unui serviciu religios pentru vindecarea bolnavilor pe la case, când are loc Sf. Maslu.

Când vine în vreun sat o epidemie fie, ca în vechime, ciumă sau holeră, sau azi, tifos, comunele îndeplinesc ele acest serviciu pentru vindecare şi ferire de boală. In acest caz, nu se sacrifică un miel sau berbec, ci un taur gras, sau mai mulţi viţei — iar masa comună la care se hrănesc de obiceiu cei săraci, se întinde în curtea bisericei sau într'o piaţă.

Curbanele comunale au loc în fiecare an, în ziua hramului bisericei. Iau parte şi satele din împrejurimi la asemenea ocaziuni: cei străini consumând din donaţiile comunei, iar cei ce au rude sau prieteni, din bunurile aduse de aceştia la masa comună.

In timpul petrecerii se dansează, se fac alergări de cai, trânte şi tot felul de pehlivănii spre distrarea asistenţei. Afară de curbanele de cerere, există nu fel deosebit care se face de către gospodarii cu turme mari de oi, curban numit „Allahlâc", adică închinat lui Duumnezeu. Momentul sacrificiului e caracterizat prin rostirea cuvintelor: „budur Allahlâc" ceace înseamnă curbanul lui D-zeu pentru rod bun.

Mielul ales ca jertfă nu se taie, ci e îngrijit cu cea mai mare atenţie, pentru a deveni berbecul turmei. Până şi lâna are o însemnătate simbolică. In fiecare an berbecul e tuns şi din lână se ţese o stofă specială, (allahlâc) şi de multe ori, în aceiaşi turmă, sunt mai mulţi berbeci, din cari se taie în fiecare an câte unul, scoţându-se sângele pentru a fi ars, iar seul pentru lumânări colorate diferit. Restul berbecului e folosit pentru curbanul fript şi curbanul fiert, conform ritualului. Nu lipseşte dela curbanul allahlâc nici clerul — acesta venind pentru a ceti o rugăciune în mijlocul turmei şi pentru a stropi animalele cu apă sfinţită. De remarcat la acest fel de curban, e că darurile sunt aceleaşi ca şi la curbanul de cerere, afară numai că aici, fiecare oaspe primeşte şi o bucată de stofă ţesută din lâna berbecului. Stofa aceasta, cât rezistă, capătă o întrebuinţare mult prea tainică, acoperindu-se în fiecare familie aluatul pentru copt pâine în semn de belşug şi de înţelegere a vieţii.

In lumea găgăuză, ideia filantropică e îmbrăţişată cu fanatism, mai ales în relaţiile consângenilor.

Nu lipseşte manifestarea acestui solidarism social nici în procesiunea curbanelor, acestea fiind ocaziuni ocrotite de divinitate, când sărăcimea felurită capătă mângăieri sufleteşti, dar mai mult materiale. In felul acesta, Găgăuzii au un puternic fond moral, la dânşii neexistând antagonismul, care la alte popoare îngenunchează cele mai fericite tendinţe umanitare.

Sunt la acest popor şi curbane de milă sau de caritate, când curbanul nu se taie ci se dărueşte viu săracilor, pentru „tamazlâc" (înmulţire) sau pentru o gospodărie nouă sau pentru întreţinere şi folosire familiilor sărace.

Aceste jertfe se aduc după făgăduinţa foştilor bolnavi, ori după moartea copiilor de familie, mai ales oameni bătrâni.

Când în casa găgăuzului se îmbolnăveşte cineva de o boală grea, atunci se aduce lui Dumnezeu o jertfă, de milă, pentru salvarea bolnavului.

Aici există o deosebire între curbanul de sânge şi de milă, fiindcă la cel dintâi se sacrifică un animal de sex masculin, iar la cel de-al doilea unul de sex femenin : o porumbiţă, o oaie, o vacă o viţică, o purcea, o capră, o găină etc. etc. Bărbaţii sunt acei ce dăruesc animale de sex corespunzător, femeile dăruind numai păsări.

Când găgăuzii fac curbane de caritate, rotesc următoarea formulă: „mila şi adevărul, sunt mai presus şi mai plăcute lui Dumnezeu, decât sângele şi grăsimea berbecului şi ţapului".

Astfel concepţia creştină, de milă şi sotidaritate, dragoste şi cumpătare, a pătruns adânc, îndemnându-i la însemnate acte de asistenţă socială.

Afară de curbanele arătate mai sus, Găgăuzii mai întrebuinţează şi curbane de ispăşire, (iertarea păcatelor). Ele se fac în caz de abateri voluntare sau involuntare, când găgăuzul din greşală a omorît pe cineva, sau a colaborat la înăsprirea vieţii unei familii... etc. etc. In asemenea cazuri, jertfele se fac la mănăstiri, biserici vestite; prin construire de biserici sau procurarea icoanelor — ori înălţându-se la încrucişarea drumurilor o troiţă şi o cişmea.

In mic, curbanul de ispăşire îl fac femeile prin lumânări, smirnă, untdelemn, vin, colaci, etc. aduse în fiecare duminică la biserică.

Aşa cum se manifestă în general toate curbanele, ele ne conduc în faţa unui popor familiarizat şi cu temâia şi cu toate tainele ritualului. Găgăuzii ţin la aşezămintele străbune, găsesc în biserică singura lege puternică şi divină, de îndrumare şi atingere a ţelurilor vieţii. Un popor, oricât ar fi el de înapoiat, dar care se închină templului sufletului său, care se conduce după legea bunătăţii, iubirii de aproape şi de umanitate, creind o lume a renunţării şi a veşnicelor mistere, se poate spune că a ajuns departe. Găgăuzii ştiu să-se ofere cu toată inima tuturor sacrificiilor şi deaceia au dat dovadă de tenacitate, curaj şi suflet larg înţelegator.

Extras din Rev. „Viaţa Basarabiei" No. 7—8

Obiceiurile religioase ale Găgăuzilor din Basarabia.

II
OBICEIURI LA NAŞTERE ŞI BOTEZ.

Femeile găgăuze, cu o săptămână înaintea termenului presupus se mărturisesc şi se împărtăşesc cu sf. Taine, ca Dumnezeu să binecuvinteze naşterea copiilor.

In vederea naşterii, ele îşi procură iarba papaira, numită „mâna Maicii Domnului", adusă de peregrini din Ierusalim. După legendă, de această iarbă se ţinea cu mâna Maica Domnului la naşterea lui Isus Hristos. Peregrinii aduc această iarbă din Ierusalim şi o dau femeilor, iar ele o ţin la icoane şi o dau una la alta ca un talisman, ce uşurează naşterea. Această iarbă se pune în apă, sfinţind-o parcă şi cu această apă se stropeşte lehuza, i se dă s'o bea şi se freacă cu ea. La Găgăuzi, de îngrijiri în timpul facerii, se ocupă simple femei din sat, cari se bucură de o stimă şi o autoritate mare, pentru ocupaţia lor ca surori de caritate.

Când se naşte copilul, pe pântecul băiatului se lunecă cu o bucăţică de pâine sau cu un ghem cu grâu, ca din el să iasă un agricultor silitor; iar pe pântecul fetei se lunecă o bucăţică de pânză, ca ea să fie o gospodină bună. Afară de aceasta se taie o bucăţică de buric şi se pune—dela băiat—pe plug, dela fată—pe tort şi vase, ca primul să iubiască plugăria, iar a doua —îndeletnicirile casnice. [1])

După aceasta, naşa spală copilul şi imediat cheamă toate rudele şi vecinele la „cadenia", adică sărbătoarea maternităţii, îndeplinirea rolului-celui mare, pentru care sunt predestinate femeile.

---

[1]) Copilul dacă se naşte cu aşa zisa „cămaşă", se zice că va fi norocos şi capabil la toate şi această cămaşă se păstrează în ladă.

Neamurile şi vecinele vin să feliciteze pe mama cu naşterea copilului şi-i aduc diferite daruri. Venind în casă ele o salută: „Alah saalâânâ versitz“ — „să-ţi dea Dumnezeu sănătate şi bunătăţile nesfârşite în toate“. Lehuza le răspunde: „Alah versitz“ — „să dea Dumnezeu“. In acelaş timp moaşa şi cei din casă pregătesc „azimă“, pâinea nedospită, numită „pâinea Maicii Domnului“. Cănd pâinea e gata, ea se binecuvintează cu palma şi se rupe în bucăţi după numărul femeilor de faţă şi se dă la toate femeile, ca Maica Domnului să le binecuvinteze a îndeplini predestinarea lor.

Pe urmă ele se ospătează şi fiecare femee bea câte un pahar de vin sau de rachiu în sănătatea mamei noului născut. A treia zi se învită preotul care sfinţeşte casa şi dă numele creştinesc copilului.

*Tot a treia sau a patra zi vin acele rude, care n'au putut veni în prima zi la „cadenie“. Ele aduc cadouri şi diferite mâncări, vin şi din fiecare fel dau mai întâiu lehuzei zicând: „Maica Domnului să te ridice cu mâinele Ei proprii“. *)*

Când mama alăptează prima dată copilul, ea ţine în gură o bucată de măr, ca copilul să nu fie beţiv, iar pe sân i se pune o bucată de lână albă, ca el să ajungă până la adânci bătrâneţe. Copilul se botează în prima Duminică după naştere. Naşul sau naşa sunt întotdeauna nuni. La Găgăuzi cumătria este ereditară.

Cumătrul se alege odată pentru totdeauna şi botează pe toţi copiii, iar dacă moare, dreptul lui de a boteza trece la fii sau fiice, nu la soţie, precum soţia dreptul său îl lasă tot copiilor nu soţului ei. Găgăuzii preţuesc mult dreptul la cumătrie. Cumătrul şi cumătra se bucură de mare stimă în familia unui găgăuz; finii şi finele le sărută mâna la întâlniri, iar de Paşti sau de Crăciun vin la dânşii cu felicitări, primind în schimb daruri sărbătoreşti. Lipsa de respect faţă de naş sau naşă la Găgăuzi se socoate ca un mare păcat. Inainte de botez, cumătrul şi cumătra aruncă în cristelniţă monede de argint să fie copilul curat ca argintul Când cumătra vine din biserică acasă, pe jos se aşterne pielea unui

---

***) Ca lehuza să fie ferită de deochiu şi farmece, i se atârnă la basma un căţel de usturoiu pe o aţă roşie.**

berbec, ca noul născut să aibă oi multe. Mama copilului face trei mătănii înaintea icoanelor şi ia copilul, sărutând mâna cumătrei şi a copilului. Dând copilul mamei, cumătra îi zice: „am luat un jidan, şi am adus un creştin. Să fie finul sănătos".

După botez, în casa lehuzei se face sărbătorirea cumătriei, la care se adună toate rudele şi prietenii şi li se oferă un ospăţ.

La masă, locurile de frunte le ocupă cumătrul şi cumătra, iar ceilalţi se aşează — bărbaţii de partea cumătrului, femeile de partea cumătrei. Primul păhar îl ridică cumătrul sau cumătra.

In timpul mesei toţi oaspeţii primesc daruri dela lehuză — şervete sau năframe, iar învitaţii pun în farfuria mare — bani pentru mamă şi copil, iar în farfuria mică — pentru moaşă.

Cumătrul sau cumătra dăruesc, sau bani de aur şi argint, sau în loc de bani dăruesc vre-un animal domestic: miel, viţel sau păsări de soiu.

A doua zi după botez, cumătra singură spală copilul de sf. Mir şi Untdelemn.

In camera lehuzei, candela arde 40 nopţi înaintea icoanelor pentru ca noului născut să-i fie bine şi să aibă lumină în viaţă.

După obiceiul creştinesc în a 40 zi, mama vine la biserică cu copilul său ca să-l bisericească. Moaşele învaţă pe mamele tinere cum trebue spălaţi şi înfăşaţi copiii mici. La spălarea copilului mama îi îndreaptă toate membrele în diferite moduri: 1) pune mâinele copilului cruciş pe piept, le desface, iar le uneşte, 2) întinde mâna dreaptă spre piciorul stâng şi invers 3) mişcă încetişor umerii copilului înainte şi înapoi, îi întinde capul, etc.

La această operaţie mamele se uită în ochii copilului, făcând diferite gesturi de alintare.

Femeile găgăuze alăptează copiii până la un an şi ceva şi, legănându-i, cântă deosebit de frumoase cântece de leagăn, în care se vorbeşte despre misiunea lor şi viitoarea lor activitate.

De multe ori aceste melodii sunt adevărate creaţii muzicale — minore, cuprinzând motivele specifice orientului, cu o foarte semnificativă atitudine tragică.

Credința în fatalismul urmăritor în toate împrejurările, contopirea eului cu natura aceasta bună, îmbrățișează astfel pe nouii născuți, transformându-le copilăria într'o ascensiune predestinată pe căile spinoase ale vieții.

Prot. M. Ciachir

DIN LIRICA GAGAUZA.

La spânzurătoare.

Spânzurătoarea apasă greu.

Hai să ne îmbrățișăm fraților!

Când am văzut arabul venind, cu sabia în mâna, am spus: zâmbești viața mea!

Noi la spânzurătoare ne ducem, acolo, unde, sub piatră, pământul e însângerat.

O mie suntem și aceiași soartă a pus stăpânire pe noi; curând spânzurătoarea ne va apăsa greu. De aceia, să ne îmbrățișăm fraților, căci moartea iată ne așteaptă!

Cine nu știe, că umbrela neagră, murdărie nu ține și pistolul găurind, murdăria n'o atinge!

Nu-i timp. Mergeți și spuneți mamei să nu plângă după mine! Eu sunt ca și mort, și nu știu dacă rudele mă vor plânge.

Pământul e însângerat; călăul privește cu ochii patimii; marșul funebru care ne scaldă...

Să-ne îmbrățișăm fraților.

O, d'acar ști ea, că spânzurătoarea m'apasă greu.

Să-ne îmbrățișăm fraților, inima-mi de-acum se desparte.

Trad. Z. Novac.

Religiositatea găgăuzilor.

Găgăuzii se ţin de religiunea creştină ortodoxă şi sunt devotaţi ei până la fanatism. Religiositatea lor se exprimă nu numai în umblarea regulată la biserică, dar şi în multiple obiceiuri zilnice. Obiceiurile lor religioase sunt diferite, însă cele mai remarcabile sunt următoarele: 1) a face călătorii în oraşul sfânt pentru creştini, Ierusalim, ceiace, după obiceiul turcesc, se numeşte „Hadjilâh"; 2) a vizita locurile sfinte, în deosebi muntele Atos, cu atâtea mănăstiri; 3) a vizita mănăstirile în general; 4) a aduce jertfe, ce se numesc la găgăuzi „Curbani"; 5) a alege în amintirea nunţii etc. pe un sfânt, ca protector al casei şi a sărbători ziua acelui sfânt; 6) a face promisiuni religioase pentru intrare la mănăstire, pentru vizitarea Ierusalimului, muntelui Atos sau altor mănăstiri; 7) a construi poduri sau fântâni, în amintirea părinţilor sau rudelor, ori a dărui săracilor animale domestice; 8) a vizita în fiecare Sâmbătă mormintele rudelor şi a arde tămâia. Mai sunt apoi la naşteri, nunţi, înmormântări, la diferite ceremonii ce au un caracter religios şi altele.

Obiceiul de a călători la Ierusalim pentru închinare se consideră la Găgăuzi ca un lucru sfânt. Acest obiceiu e luat dela Turci, cari socot ca o datorie sfântă şi chiar obligatorie vizitarea oraşelor sfinte mahomedane Meca şi Medina.

Pentru un găgăuz nu există vre-o dorinţă mai plăcută decât de-a fi hadji — adică peregrin la locurile sfinte. Unui găgăuz ce a călătorit acolo i se deschid porţile raiului.

Deaceea găgăuzul visează mereu să plece în oraşul sfânt Ierusalim şi alte locuri sfinte ale Palestinei şi să se roage acolo, unde s'a născut Mântuitorul, unde umbla, trăia, se ruga şi învăţa poporul însuş Iisus Hristos, unde săvârşia minuni, unde el a pătimit pentru păcatele oamenilor, unde a murit şi a înviat din morţi, unde

s'a înălţat la ceruri şi a. m. d., spre a atinge pământul sfânt, a săruta piatra mormântului Domnului şi a bea din apa Ierusalimului.

Propriu zis, cuvântul „hadji“ înseamnă călător religios, peregrin, dar acestui cuvânt Găgăuzii îi dau un sens magic, înţelegând sub acest cuvânt pe omul, care a primit o sfinţire deosebită pe la locurile sfinte, care a primit harul Domnului Iisus. Pământul sfânt, Ierusalimul, Găgăuzii îl numesc „Hadjilâc“ — locul ce dă omului sfinţirea, harul Domnului. Fiecare găgăuz arată respect suprem pentru cuvântul „hadji“. Fiecare găgăuz sau găgăuză nutresc în suflet acest titlu, vizitând Ierusalimul şi locurile sfinte. Deaceea pentru plecarea la Ierusalim găgăuzii se pregătesc ca pentru sf. Taine, ca pentru o sărbătoare mare, ca pentru al doilea Paşti. In timpurile trecute se făceau măreţe petreceri şi întâmpinări peregrinilor, când nu existau căi ferate şi curse regulate pe mare, când călătoria se făcea cu căruţa. Pentru o siguranţă mai mare se strângeau vre-o 10—20 chiar şi mai multe căruţe din diferite sate şi plecau toate împreună. Turcii, pe timpul stăpânirii lor, se purtau foarte binevoitor cu peregrinii care plecau la Ierusalim, pentru că şi pentru Turc pelerinajul e un lucru sfânt.

Inainte de plecare toţi peregrinii se strângeau la biserică ca să se roage pentru călătorie norocoasă şi să primească binecuvântarea lui Dumenzeu. Nu numai rudele, dar satul întreg îi petrecea pe peregrini. După ce s'au rugat la biserică, peregrinii îşi iau rămas bun dela rude, vecini, prieteni şi consăteni. Toţi le dau obolul lor, jertfă după putinţă, ca peregrinii să aprindă şi pentru ei lumânări la Mormântul Domnului şi la alte locuri sfinte şi să le aducă lucruri sfinte ca amulete. Rudele peregrinilor şi prietenii îi petrec pe peregrini până a hotar sau până la cea mai apropiată staţie a căilor ferate sau debarcader, unde din nou îşi iau rămas bun, dorindu-le drum bun şi întoarcere norocoasă.

Când peregrinii se întorc acasă dela Ierusalim ca „hadji“, rudele, prietenii şi consătenii lor le iesă înainte şi le fac prima întâmpinare; pe urmă în satul natal, în biserică se face a doua întâmpinare, unde preotul îi întâlneşte cu sfânta Cruce şi aghiazmă, slujeşte Te-deum pentru întoarcerea fericită şi proclamă mulţi ani la „hadji“.

După aceasta toţi consătenii îi înconjoară pe „hadji“, îi felicită cu noul titlu şi întoarcere fericită şi-i petrec cu pompă pe la casele lor, le arată o deosebită atenţie ca unor persoane, cari s'au atins de lucrurile sfinte. Venind acasă „hadji“ îşi desfac bagajele şi încep a dărui la toţi lucruri sacre, cruciuliţi, iconiţe, mătănii, tablouri, mărgele, apă sfinţită din Iordan, etc. Dacă aceste lucruri nu ajung la toţi, atunci „hadji dau pietricele dela Iordan, pământ din Bethleem, frunze uscate, rădăcini şi iarbă, mai ales iarba, numită „mâna Maicii Domnului“ şi alte obiecte, ce se primesc de toţi cu bucurie şi mulţumire şi le servesc ca amulete sacre, păstrate ca lucruri de preţ, sfinţite la Ierusalim. Hadji aduc daruri şi pentru biserica din satul lor: icoane, sf. Mormânt, steaguri, cruci din chiparos şi alte obiecte din Ierusalim.

Pe urmă consătenii mai bogaţi invită pe hadji la dânşii şi aceştia, după ospăţ, sub cerul liber, povestesc toate amănuntele călătoriei şi descriu tot ce au văzut şi au auzit, diferite legende despre locurile sfinte şi noutăţile religioase, istorice şi chiar politice.

Găgăuzii n'au limbă literară şi literatură scrisă; nici ziare; deaceea toate noutăţile, ştirile şi legendele se redau verbal.

Unii dintre hadji în drumul lor spre Ierusalim vizitează şi muntele Atos cu mănăstirile lui minunate care, după credinţa găgăuzilor, se găsesc sub ocrotirea Maicii Domnului. Găgăuzii numesc muntele Atos „Ainoroz“, ce înseamnă „sf. Grădină“.

Călătoria făcută la Ierusalim dă dreptul aceluia care a săvârşit-o să poarte numirea „hadji“. Fiecare peregrin preţueşte această numire mai mult decât oricare titlu şi câteva generaţii o socot pentru sine ca cinste şi podoabă. Spre a dovedi că un anumit închinător cu adevărat a fost la Ierusalim şi e vrednic de acest titlu, hadji arată fiecărui consătean, ca epistolă, rugăciunea deslegătoare eliberată lui din cancelaria Patriarhiei din Ierusalim cu pecetea şi semnătura Patriarhului. In caz de moarte, această rugăciune de deslegare i se pune lui în mâini.

Acei găgăuzi căre nu pot călători la Ierusalim sau la muntele Atos se silesc să viziteze cel puţin vre-o mănăstire oare-care.

Sunt unii hadji care au vizitat de câteva ori Pământul Sf., făcându-se conducătorii acelor peregrini care nu ştiu singuri drumul la Ierusalim.

Printre hadji astfel experimentaţi se întâlnesc uneori persoane remarcabile şi talentate, care fiind de mai multe ori în alte ţări şi văzând multe, se fac propagatori de cultură în satul natal, povestesc călătoriile lor în Palestina, frumuseţile locurilor sf., diferite întâmplări ale pelerinajului, istorii din viaţa acelor popoare, prin ţările cărora au trecut, aducând la cunoştinţa ascultătorilor săi sentinţele filosofilor orientali, basmele arabe din „O mie şi una de nopţi" şi mai ales diferite profeţii despre soarta Ierusalimului, Constantinopolului şi a Turciei.

Găgăuzii ascultă pe cântăreţii aceştia ai Ierusalimului cu mare atenţiune şi singuri încep să viseze a vizita Ierusalimul şi locurile sfinte, ca să se facă şi ei hadji,—„oamenii lui Dumnezeu". Găgăuzii au împrumutat dela Turci nu numai obiceiul peregrinării, dar şi credinţa în soartă, se socot mari filosofi, dar în această privinţă se deosebesc de Turci printr'aceea, că fiind buni creştini, nu se dedau fără speranţă fatalismului, pentru că ei cred că soarta predestinată de Dumnezeu Tatăl Ceresc se poate schimba prin rugăciunile către Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care după rugăciunile creştinilor poate să schimbe şi să îmbuneze soarta fiecărui creştin. Deaceea Găgăuzii la loviturile soartei se adresează la Iisus Hristos şi sfinţilor Lui cu o rugăciune călduroasă ca soarta severă să devină mai bună, mai prielnică şi pentru aceasta aduc jertfe, fac fapte bune In timpul încercărilor grele ale vieţii, găgăuzii se adresează cu rugăciuni către Dumnezeu Tatăl, Iisus Hristos şi la toţi sfinţii, iar femeile — la Maica Domnului, rugând-o să le fie protectoare înaintea Fiului lui Dumnezeu. Femeile chiar bocesc, rugându se, şi-şi varsă tot sufletul lor femenin înaintea Maicii Domnului, arătând toate greutăţile şi întâmplările vieţii lor, simplu şi sincer, şi mărturisindu-şi păcatele ca şi cum ar vedea faţă'n faţă pe Maica Domnului.

Religiositatea Găgăuzilor e mare, sinceră, şi plină de credinţă în Dumnezeu, Tatăl Ceresc. Găgăuzii umblă foarte regulat la biserică în toate Duminicele şi în zilele de sărbători şi nu numai bisericile sunt pline de credincioşi, dar şi cimitirele şi curţile bisericeşti.

Fiecare familie se socoate datoare să trimeată la biserică cel puţin un membru al ei ca reprezentant, care e obligat să se roage pentru sine şi familie. Găgăuzii îndeplinesc cu îngrijire toate tainele şi ceremoniile religiunii şi cu sfinţenie ţin posturile şi păstrează obiceiurile religioase.

Religiositatea Găgăuzilor dovedeşte probabila conveţuire a lor cu Turcii, cari — după cât se ştie — sunt religioşi până la fanatism.

Asupra desvoltării sentimentului religios al Găgăuzilor basarabeni, au înfluenţat mult războaiele ruso-turce şi evenimentele istorice şi sociale ce le însoţeau. E cunoscut, că războaiele ruso-turce aveau caracterul cruciadelor evului mediu, caracterul unui fapt mare religios—lupta crucei cu semilună, lupta creştinismului cu islamismul. Armata rusă trimisă împotriva Turcilor era însufleţită de un gând misionar: eliberarea creştinilor din peninsula Balcanică de sub jugul stăpânirii turceşti.

De acest gând erau însufleţiţi nu numai soldaţii, dar şi ofiţerii şi generalii, în frunte cu comandanţii armatelor: Suvorov, Kutuzov şi alţii.

Plecarea la războiu cu Turcii era împreunată cu procesiuni în care rugăciunile, imnurile, mărturisirea virtuţii creştine — erau pe planul întâiu şi toţi socoteau expediţiunile acestea şi însuş războiul ca un serviciu adus lui Dumnezeu. Acest lucru frapă mai ales pe Găgăuzi, religioşi din fire: religiositatea ruşilor se reda amplificat la Găgăuzi. Găgăuzii fiind foarte ospitalieri, când armata rusească trecea sau se oprea în satele lor pentru repaos, ea era primită cât se poate de bine şi sentimentul religios al soldaţilor ruşi se transmitea la Găgauzi.

Desvoltării sentimentului religios la Găgăuzi au ajutat apoi măsurile luate de autorităţile coloniale din Basarabia, în fruntea cărora mult timp s'au găsit administratori religioşi şi populari, precum au fost generalul Ivan Nichitici Inzov şi consilierul de stat Mihail Grigorievici Butcov—numele cărora a rămas neuitat printre Găgăuzi până astăzi. Aceşti conducători au luat diferite măsuri pentru ca toţi coloniştii din Basarabia să aibă o viaţă orânduită după cerinţele religioase, cu hărnicie, cumpătate, conducere chibzuită a gospodăriei, viaţa morală şi a. m. d.

Un exemplu pentru principiile religioase de organizare a coloniştilor s'a păstrat şi până astăzi în memoria Găgăuzilor.

E cunoscut că generalul Ivan Inzov, care a fost guvernator al Basarabiei şi director general al administraţiunei coloniale, era un om foarte religios şi fiind organizatorul coloniilor dela Dunăre şi Bugeac, se îngrijea nu numai de starea materială şi traiul coloniştilor, dar şi de educarea religioasă şi morală a lor. Tradiţiunea poporană zice, că lui Inzov i s'a întâmplat să vină într'o Duminică dimineaţă în satul Bulbochi, locuit de Găgăuzi şi situat pe malul lacului Ialpug. Auzind sunetul clopotului, generalul Inzov, după obiceiul său, a întrat în biserica satului şi spre marea sa mirare a observat că biserica era goală, cu toate că era Duminică. După slujba bisericească generalul Inzov a întrebat pe preotul şi primarul satului, dece locuitorii nu vin la biserică. Ei i-au răspuns, că locuitorii – găgăuzi, veniţi de peste Dunăre dintr'un sat, unde Turcii au dărâmat de mult biserica creştină, s'au desvăţat a umbla la biserică şi că ei în toate Duminicele pleacă sau la pescuit sau la târg—la Bolgrad ori Reni, unde îşi vând produsele, iar când primarul satului le zice să umble la biserică, găgăuzii îi răspund că ei n'au nevoie să vină la biserică pentru că preotul se roagă pentru toţi, iar ei sunt obligaţi să vie la biserică numai ca să aducă *curban*.

Auzind aceasta, generalul Inzov s'a mirat mult, dar n'a spus nimănui nimic, hotărând să dea găgăuzilor o lecţie militară privind necesitatea umblării la biserică. Venit în Chişinău, generalul Inzov chemă la el pe comandantul regimentului, un om şi el religios şi cu experienţă, şi i-a dat ordin să plece imediat cu regimentul său în sudul Basarabiei şi să distribue soldaţii mai ales printre locuitorii satului Bulbochi. Generalul Inzov i-a mai dat instrucţiuni cum să înveţe pe locuitorii în cele religioase şi să-i deprindă să umble regulat la biserică. Intr'o bună zi locuitorii satului Bulbochi s'au trezit cu oaspeţii neaşteptaţi. In toate casele erau soldaţi. In fiecare zi ei mergeau la instrucţie, iar seara se întorceau în sat. Iar când venea Duminica sau vre-o sărbătoare se trăgeau clopotele, soldaţii ca după poruncă începeau să se pregătească a merge la biserică şi invitau foarte politicos şi pe localnici să vină şi ei la

biserică, căci, ziceau ei, datoria fiecărui creştin este să umble la biserică. Iar dacă localnicii le ziceau, că pentru ei se roagă preotul şi de aceea nu e nevoie să meargă şi ei la biserică, căci au de lucru sau au a se duce la târg, soldaţii le explicau că toţi creştinii sunt obligaţi să meargă la biserică, şi dacă vre unul nu poate merge singur din cauza afacerilor urgente, el este dator să trimeată la biserică macar soţia sau copiii... „Iar voi, coloniştii, voi sunteţi datori să vă rugaţi lui Dumnezeu şi să-L mulţumiţi, că aţi scăpat de sclăvia turcească, aţi obţinut aici câte 50 hectare de pământ pentru fiecare gospodărie, aţi primit gratis material pentru construcţii, unelte agricole şi diferite privilegii". Găgăuzii ascultau vorbele soldaţilor, se minunau de sentimentul lor religios, văzând că se duc la biserică în fiecare Duminică. Găgăuzii se mai minunau, că în fiecare dimineaţa şi seara soldaţii la sunetul goarnei se strângeau în piaţa satului, de unde se îndreptau spre biserică în mare ordine şi cu muzică. In biserică sau în faţa ei se făcea rugăciunea şi se auzea hăt departe cântarea comună a soldaţilor, răsunătoare şi armonioasă. Duminica, soldaţii în frunte cu ofiţerii lor mergeau cu muzică la biserică şi satul întreg s'a deprins să-i petreacă până acolo şi să între şi sătenii în biserică, unde cântau şi citeau nu numai simplii soldaţi, dar şi ofiţerii. Dela biserică soldaţii se întorceau tot cu muzică în mare ordine până la locuinţa colonelului, iar deacolo se risipeau pela casele lor. După câteva săptămâni de astfel de exerciţii şi lecţii militare-religioase şi muzicale, când colonelul a văzut că sămânţa sentimentului religios e semănată şi încolţeşte, regimentul a trecut în alte colonii bulgare şi găgăuze, ca şi acolo să dea exemplu de iubire pentru biserică. In curând mulţumită lecţiilor militare, coloniştii găgăuzi şi bulgari s'au deprins să umble la biserică şi s'au făcut religioşi. In coloniile găgăuze şi bulgare aceste lecţii au lăsat astfel de urme, încât s'a format şi o zicătoare. Colonistului care uită dintr'o cauză oarecare să umble la biserică i se zice. „De ce nu vii la biserică? Aştepţi muzica militară?"

Aşa că putem spune că militarii, soldaţii şi ofiţerii şi chiar generalii în timpul cruciadelor şi războaielor ruso-turce, serveau, ca, exemplu al religiosităţii, erau cu adevărat luptătorii lui Dumnezeu, însufleţiţi de ideia eliberării creştinilor de sub stăpânirea Turcilor,

iar religiositatea feldmareşalului Suvorov a intrat chiar în istorie Acest mare general, groaza Turcilor, care a luat cu asalt cetatea inaccesibilă Ismailul se înfăţişa înaintea tuturor cu religiositatea sa adâncă şi nu numai se ruga şi citea în biserică cartea Apostolilor, dar trăgea şi clopotele chemând astfel pe creştini la rugăciune.

Astfel de generali, ofiţeri şi soldaţi arătau minunile vitejiei şi învăţau pe toţi cei dimprejurul lor sentimentul religios, şi abnegaţiune pentru binele obştesc. Astfel de oameni mari şi slujitori ai ideii au învăţat şi pe găgăuzi sentimentul religios!

După războiul mondial, religiositatea la Găgăuzii din Basarabia a început, spre regret, să scadă. Introducerea stilului nou a contribuit într'o măsură oarecare, chiar la rătăciri baptiste, ceea ce însă nu dovedeşte că religiositatea este în plină scădere. Ortodoxismul Găgăuzilor, între altele, s'a manifestat, în vremea de pe urmă, prin înfiinţarea unei mănăstiri în jud. Cetatea-Albă, între satele Dimitreşti (Dimitrovca) şi Alexandreni (Satalâc Hadji). Aici, la această mânăstire, închinată Maicii Domnului, se adună mii de Găgăuzi din toate părţile. Printre închinătorii ce vin la această mânăstire se remarcă hadjii găgăuzi cari au cutreerat locurile sfinte din Răsărit şi Balcani şi cari, venind în contact cu hadgiii bulgari, discută originea sfântului Dimitrie Basarabov, ale cărui moaşte se găsesc la Mitropolia din Bucureşti. Şi unii şi alţii ştiu că sf. Dumitrie se trage din satul Basarabov, din Dobrogea Veche, sat dărâmat de Turci în războiul din 1768—74; Bulgarii însă cred că sf. Dumitrie Basarabov a fost de origină bulgar, iar Găgăuzii susţin că el a fost de origină găgăuz. Susţinerea aceasta Găgăuzii o documentează şi prin faptul că numirea oficială de bulgar încă nu înseamnă mare lucru, căci şi ei, coloniştii găgăuzi, aduşi în Basarabia, oficial se numeau bulgari turciţi, dar în realitate nu erau şi nu sânt bulgari.

Protoereu Mihail Ceachir
Învăţător veteran.

Tipografia „Tiparul Moldovenesc" — Chişinău, str. Principele Nicolae No. 25